

Rapportage

Het hoort bij welzijnsopleidingen

Rapportage over de aandacht voor seksuele
vorming binnen de opleidingen Pedagogiek,
Social Work Noord en Amsterdam en Sportkunde

“Als wij het er niet over hebben, dan hoort het er niet bij.”
docent

Mai Groenevelt
Sophie Vermaning

Hogeschool Inholland
30 september 2022

Het hoort bij welzijnsopleidingen

Rapportage over de aandacht voor seksuele vorming binnen de opleidingen
Pedagogiek, Social Work Noord en Amsterdam en Sportkunde

Auteurs **Mai Groenevelt en Sophie Vermaning**

Lectoraat **Jeugd en Samenleving**

Soort object **Rapportage**

Datum **30 september 2022**

Toegankelijkheid van het recht van
Het hoort bij welzijnsopleidingen is in licentie
gegeven volgens een Creative Commons
Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0
Internationaal-licentie
2021 Hogeschool Inholland

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Literatuur	9
Methodiek	15
Resultaten	17
1. Is seksualiteit, intimiteit en of seksuele vorming onderdeel van het curriculum?	17
Aandacht voor seksuele vorming in curricula	22
2. Hoe hangt het thema seksuele vorming samen met het beroep waarvoor de opleiding opleidt?	23
Samenhang seksuele vorming en beroepsgroepen	29
3. Welke vaardigheden moeten professionals bezitten?	29
Wat moet een professional weten en kunnen?	36
4. Hoe beoordelen de docenten van de opleidingen het huidige onderwijsmateriaal?	37
Beoordeling van lesmateriaal seksuele vorming	41
5. Waar zien docenten mogelijkheden tot verbetering van curricula?	42
Mogelijkheden tot versterking van curricula	47
6. Wat vergt het van docenten om studenten op te leiden in het werken aan seksuele vorming?	48
Hoe dragen docenten bij aan seksuele vorming	51
7. Kansen voor interdisciplinair samenwerken	51
Interdisciplinair samenwerken	55
Conclusie	56
Aanbevelingen	60
Literatuurlijst	66

Inleiding

Alleen als in voorlichting, onderwijs en hulpverlening altijd consequent aandacht wordt besteed aan alle aspecten van seksualiteit en seksueel functioneren, is het mogelijk om seksuele gezondheid echt te bevorderen. (Van Lunsen & Laan 2017, pp. 36-37)

Seksualiteit, intimiteit, relaties. Bij het ene beroep lijkt de link met deze thema's sterker aanwezig dan bij het andere. Zo is bij Pedagogiek het verband snel te zien, kinderen ontstaan immers niet uit het niets, en bij opgroeien en opvoeden is seksuele ontwikkeling een prominent onderdeel. Maar seksualiteit gaat nadrukkelijk over meer dan reproductie. Het is een thema waar alle mensen mee te maken hebben. Of het nou gaat over publieke uitingen zoals reclames, sexy posts op social media, of over persoonlijke relaties en individuele wensen en verlangens.

Seksualiteit is een complex begrip met verschillende dimensies die zich onderling tot elkaar verhouden. Zo zijn er de biologische aspecten, de ervaringsaspecten, de relationele kant van seksualiteit en de culturele, maatschappelijke en religieuze aspecten. Het recht op gezonde seksualiteit wordt beschreven door de WHO (2010). In deze definitie staat aangegeven dat gezondheid in relatie tot seksualiteit niet alleen gaat over de afwezigheid van ziekte, maar ook over de mogelijkheid om veilige en aangename seksuele ervaringen te beleven, vrij van dwang, discriminatie en geweld.

Om gezond seksueel op te groeien dragen verschillende partijen bij aan de seksuele vorming van kinderen en jongeren. Onder seksuele vorming verstaan we het leerproces waarbij kinderen en jongeren informatie krijgen en attitudes, overtuigingen en waarden ontwikkelen over relaties, seksualiteit, intimiteit en identiteit. Deze seksuele vorming heeft tot doel kinderen en jongeren te ondersteunen en te beschermen in hun seksuele

ontwikkeling. Deze vorming vindt veelal thuis en op middelbare scholen plaats, maar hier is nog een wereld te winnen¹. Zo geven jongeren zelf aan in het door Rutgers in 2017 uitgevoerde grootschalige onderzoek *Seks onder je 25*^o dat informatie ontoereikend is: "over seksuele grensoverschrijding, seksuele diversiteit, seksueel plezier en seks in de media zegt een meerderheid van de jongeren geen of weinig informatie te hebben gekregen."

Er zijn meer plekken waar seksuele vorming aandacht verdient. Zo hebben professionals uit het zorg- en welzijnswerk zowel preventief de taak om goede voorlichting te geven, als een signaleringsfunctie in het geval van herkennen van (risico's voor) seksueel grensoverschrijdende situaties. Daarnaast hebben zorg- en welzijnswerkers in relatie tot kinderen, jongeren en volwassenen de taak bij te dragen aan hun gezondheid, waar seksuele gezondheid ook toe behoort. Deze professionals zijn dus verantwoordelijk om iets te doen met het leefgebied seksualiteit en relaties, maar lang niet alle professionals doen dat uit zichzelf. Daarom moeten ze in de opleiding tot professional al leren hoe op een positieve manier aandacht te besteden aan deze thema's.

De mate waarin en de manier waarop in het onderwijs aandacht wordt besteed aan seksuele vorming verschillen. Daarbij komt dat de wensen van jongeren en de sociale omgeving aan verandering onderhevig zijn (sexting, oprichting GSA's: gender en seksualiteit allianties) en dat er ook ontwikkelingen plaatsvinden op het gebied van seksualiteit (bijvoorbeeld de toegenomen bekendheid van non-binaire genderidentiteit). Jongeren geven zelf aan dat seksuele voorlichting in het onderwijs op de middelbare school vaak beperkt blijft tot de biologieles en dat dit vaak te laat komt (Van der Voorn, 2021; De Graaf et al., 2017). Daarnaast wordt genoemd dat aan de positieve kanten van seksualiteit - zoals seksueel plezier, hier gedefinieerd als ervaren seksualiteit die

¹ Zie bijvoorbeeld rapport *Seks onder je 25*^o van Rutgers, maar ook *Van straatintimidatie tot seksueel misbruik* van DSP-groep.

vervulling geeft aan de eigen wensen, verwachtingen en behoeften én ruimte biedt aan die van de ander - vaak geen aandacht wordt besteed. Ook benoemen ze dat materiaal niet diversiteits sensitief is, zowel met betrekking tot de normen en waarden rondom seksualiteit, als over seksuele en genderdiversiteit, dat er onvoldoende aandacht is voor sociale media en dat weerbaarheid, het leren aangeven van grenzen en wensen, onvoldoende aan bod komt.

De ontwikkelingen op het gebied van gender en seksualiteit en seksuele gezondheid, en de rol met betrekking tot het bijdragen hieraan van welzijnsprofessionals maakt dat het tijd is voor een inventarisatie van de huidige lesprogramma's binnen de curricula van de opleidingen Social Work, Pedagogiek en Sportkunde. Binnen de opleidingen Social Work en Pedagogiek van Hogeschool Inholland wordt er aandacht besteed aan seksuele vorming. We nemen Sportkunde mee in dit onderzoek vanwege de toegenomen aandacht voor buurtsportwerk, waarin sportkundigen bijvoorbeeld met (groepen) jongeren in de wijk werken, en de bijdrage van sportkundigen aan de gezondheid van de cliënten die ze begeleiden. Ook is Sportkunde een opleiding waarin lichamelijke centraal staat en professionals cliënten in een setting begeleiden waarbij er ook sprake is van aanraking. In deze relatie kunnen zich processen voordoen waarbij er sprake is van intimiteit, maar ook kan er sprake zijn van (seksueel) machtsmisbruik of kunnen cliënten seksuele trauma's hebben die gevolgen hebben voor de behandeling en relatie. Tot slot worden sportkundigen professionals die zich ook verhouden tot maatschappelijke ontwikkelingen. Zij hebben in die hoedanigheid een rol in het creëren van een inclusieve sportomgeving, zoals het bijdragen aan LHBTI+-emancipatie.

Naast de aandacht voor het opleiden van welzijnsprofessionals is er ook aandacht nodig voor de studenten. De Hogeschool is een plek waar jonge mensen verder opgroeien. De ontwikkeling loopt ten minste door tot het 25^e levensjaar (de seksuele ontwikkeling

loopt door tot het einde van het leven), ook onze studenten vallen daarmee onder de categorie jongeren. In de leeftijdsfase 17-25 worden relaties en seksuele contacten serieuzer. De helft van de jongeren heeft op hun 17^e voor het eerst geslachtsgemeenschap gehad. In de vroege volwassenheid ontdekken jongeren verschillende partners en samenlevingsvormen. Ook de Hogeschool en de opleidingen hierbinnen hebben daarom een taak om bij te dragen aan de ontwikkeling van de jongeren. Dat doet de Hogeschool onder andere door op 14 december 2021 het manifest *Let's talk about Yes* van Amnesty International te ondertekenen. Inholland zegt hierin toe actie te ondernemen op een aantal punten om bij te dragen aan seksueel contact dat gebaseerd is op gelijkwaardigheid, vrijwilligheid en instemming.² Hiermee draagt ze bij aan de pedagogische opdracht waar ook aandacht voor seksuele ontwikkeling toe behoort.

Volgens de opvatting van pedagoog en hoogleraar Public Education Gert Biesta (2019) heeft het onderwijs drie kerntaken: kwalificeren (opleiden tot het beroep), socialiseren (opleiden tot samenleven) en bijdragen aan subjectwording/persoonsvorming (opleiden tot kritische zelfdenkende burgers of bijdragen aan persoonsvorming). Binnen dit gedachtegoed is het aandacht hebben voor seksuele vorming, voor gendernormen, seksuele waarden, diversiteit en het herkennen van het belang van seksuele gezondheid meer dan logisch. Ook de studenten navigeren tussen hun eigen wensen, normen in hun omgeving en de samenleving en persoonlijke opvattingen naar gezonde volwassenheid. Hierin is dus ook precies een dubbelslag te maken. We willen dat de jonge mensen die wij opleiden als burger én professional op een respectvolle manier bijdragen aan een sociale, inclusieve, veilige sekspositieve samenleving.

² <https://www.inholland.nl/nieuws/ook-inholland-ondertekent-amnesty-manifest-letstalkaboutyes1/>

In dit onderzoek bekijken we de huidige aandacht voor seksuele vorming in de curricula van Social Work, Pedagogiek en Sportkunde, we bevragen docenten, beschouwen onderwijsmateriaal en analyseren wat er al gebeurt en wat toekomstige professionals volgens de docenten nodig hebben om bij te dragen aan de seksuele vorming van de doelgroepen die ze bedienen. Het laatste deel van het onderzoek staat in het teken van de mogelijkheid om hier interdisciplinair onderwijs op te ontwikkelen.

Literatuur

Seksuele vorming, waar hebben we het dan over?

In de eerste plaats een korte uitleg over wat we verstaan onder seks of seksualiteit: we houden hierbij de biopsychosociale definitie aan van Rik van Lunsen en Ellen Laan. Deze definitie beschrijft seks als een complex begrip bestaande uit de volgende dimensies: "seks als biologisch gegeven, seks als uitdrukking van je persoonlijkheid, soloseks als individuele beleving, seks als cultureel, maatschappelijk en religieus verschijnsel en seks als onderdeel van intermenselijke relaties" (2017, p. 36). Voor het bijdragen aan seksuele gezondheid is het daarom belangrijk dat opvoeders, onderwijzers en hulpverleners de biopsychosociale benadering van seksualiteit erkennen en toepassen in hun bijdragen aan de seksuele vorming³ van jongeren.

Naast seksualiteit zijn ook de begrippen intimiteit en erotiek van belang om hier te benoemen. Intimiteit betreft "het inruilen van afstandelijkheid of angst voor wederzijds vertrouwen en relationele warmte", aldus Heemelaar (2019, p. 23). Het is hierbij niet van belang of er daadwerkelijk sprake is van fysiek contact, het dichtbij zijn staat centraal, dit kan ook ervaren worden door bijvoorbeeld te chatten of bellen. Maar ook knuffelen en ander fysiek contact wat niet gericht is op seksuele opwinding behoort tot intimiteit. Erotiek verbindt intimiteit met seksualiteit, Heemelaar beschrijft het als "de kunst een ander te verleiden (of jezelf te verleiden met fantasie) tot het seksualiseren van een intieme relatie". Zo kan het zijn dat in een cliënt - professional relatie de sfeer intiem kan zijn, zonder dat er sprake is van erotiek of seksualiteit. Ook kan het voorkomen dat een cliënt een seksueel fysieke reactie laat zien (zoals een erectie), zonder dat de cliënt erotische verlangens heeft.

³ Seksuele vorming: het leerproces waarbij kinderen en jongeren informatie krijgen en attitudes, overtuigingen en waarden ontwikkelen over relaties, seksualiteit, intimiteit en identiteit, zie p. 4.

Sekspositief is ten slotte een begrip wat binnen dit onderzoek wordt gebruikt en enige duiding behoeft. Het is een term die ontstaan is als reactie op de sterk op biologische en risicoaspecten van seksualiteit gerichte seksuele voorlichting en vorming. Een sekspositieve insteek gaat uit van dat individuen recht hebben op seksuele ervaringen die bijdragen aan zelfbewustzijn, plezier en trots in tegenstelling tot gevoelens van schuld, schaamte en ongemak (Van Lunsen & Laan, 2017). Seksuele vorming en voorlichting houdt daarmee rekening. De aandacht voor de leuke kanten van seks en voor de ingrediënten van seksueel plezier hebben daarbij een preventieve functie.

Aangetoond is dat mensen die plezier beleven aan seks ook beter in staat zijn om adequaat om te gaan met risico's. Jongeren met een positieve kijk op seksualiteit hebben niet alleen meer plezierige seksuele ervaringen, maar zijn ook beter in staat om hun grenzen te bepalen en gaan beter om met anticonceptie en soa preventie. (Van Lunsen & Laan, 2017, p. 115).

Seksuele vorming

In het proefschrift *Navigating a bumpy road: Young people's negotiation of sexual agency in a normative landscape* beschrijft Marianne Cense een nieuw conceptueel model van seksuele agency, bestaande uit de componenten morele (moral) agency, belichaamde (embodied) agency, narratieve (narrative) agency en verbonden (bonded) agency. Het model is een aanvulling op de klassieke opvatting van seksuele agency, waarin de controle van het individu op diens lichaam wordt benadrukt. Cense (2019) benoemt dat seksuele agency kan worden gezien als de strategische onderhandelingen van een individu om zichzelf en diens keuzen te plaatsen in een sociale context, in het onderhouden van relaties en het duiden van belevingen. In het vier componenten model benadrukt zij het belang van het navigatieproces die jongeren doormaken door de sociale componenten sterker te benadrukken.

Embodied agency betreft het omgaan met seksualiteit en seksuele identiteit. Het gaat hier over hoe en wat het individu ervaart met betrekking tot seksualiteit. Deze ervaringen zijn verbonden aan sociale en gendernormen en de positie die iemand inneemt in de samenleving. Bonded agency betreft de manier waarop mensen relaties onderhouden en zich verhouden tot bredere sociale verwachtingen, ook wel de bewegingsruimte in verbondenheid. De relaties en sociale verwachtingen zijn gelinkt aan loyaliteit aan vrienden en familie. Hierbij horen vragen als, waar wil je bij horen? En aan wie voel jij je loyaal? Narrative agency gaat over het kunnen creëren van levensverhalen of het meester worden over je eigen verhaal. De beschikbaarheid van verhalen met betrekking tot seksualiteit zijn hier van belang. Vragen die in deze component worden gesteld betreffen welke voorbeelden van seksuele levensverhalen heb of ken je? Moral agency ten slotte gaat over je eigen koers kunnen vinden en daarachter staan. Deze morele opvattingen over seksualiteit zijn verbonden met de culturele en religieuze moraal. Vragen die hierbij worden gesteld zijn: wie mag/moet je zijn? En wat mag/moet je doen?

Cense bepleit dat seksuele vorming op al deze vier componenten moet worden gericht. Tijdens de conferentie 'Het hoort er gewoon bij' beschreef ze hoe seksuele vorming jonge mensen kan ondersteunen in het navigeren naar gezonde plezierige seksuele volwassenheid. Zo valt te lezen dat seksuele vorming gaat over een diversiteit van mensen en verhalen tonen, reflectie en kritisch denken bevorderen door rigide normen te bespreken, de complexiteit van het navigatieproces te benadrukken en te oefenen met reële situaties terwijl de context van relaties niet uit het oog wordt verloren.

Wat kan seksuele vorming bieden?

Slide uit Workshop culturele en religieuze diversiteit, Cense, 2021

SOLAROSI model

Het SOLAROSI attitudekader is ontwikkeld door Mathieu Heemelaar, hogeschooldocent en specialist op het gebied van seksualiteit en intimiteit. Dit kader geeft weer met welke houding docenten en professionals seksuele vorming tegemoet zouden moeten treden. Het betreft de volgende attitudes: sensitief, open, LHBT-positief, agency, reflectief, ontspannen, sekspositief en inclusief. Deze attitudes zouden in de loop van de opleidingen voor docenten en zorg- en welzijnsprofessionals moeten worden aangeleerd door opvolgend eerst te praten over taalgebruik en hierop te reflecteren, kennis te nemen van de seksuele ontwikkeling, seksuele en genderdiversiteit. Vervolgens aandacht te hebben voor ontspannen het gesprek voeren over thema's gerelateerd aan seksualiteit en tot slot het analyseren en reflecteren op het beleid van de organisatie of school. Waarbij genoemd wordt dat het beleid eenduidig moet zijn, zodat professionals hierop kunnen terugvallen.

Koppeling seksuele vorming, welzijnswerk en hulpverlening

Sociale professionals, zoals pedagogen, jongerenwerkers, ouder- en kind adviseurs, schoolmaatschappelijk werkers, sportbuurtwerkers, ambulante hulpverleners etc. moeten op de hoogte zijn van de ontwikkelingen rondom seksualiteit en zij moeten handelingsbekwaam zijn. Ze worden geacht te herkennen welke vragen leven bij de doelgroep op het gebied van seksuele ontwikkeling, welke risico's er bestaan, hoe je de risico's kan verkleinen en ook moeten zij in staat zijn de signalen te herkennen van (slachtoffers van) seksueel grensoverschrijdend gedrag en kunnen doorverwijzen naar specialistische hulpverlening. Ze hebben daarmee een belangrijke taak op dit levensgebied. Aan de preventieve kant kunnen zij veel goed doen: informeren, helpen en ondersteunen. Aan de curatieve kant kunnen zij ook veel betekenen. Maar als zij zich niet bewust zijn van deze taken, als zij zich niet regelmatig bijscholen en als zij zich handelingsverlegen voelen komen deze taken onder druk te staan.

In de jeugdhulp en de jeugdbescherming geldt de richtlijn seksuele ontwikkeling⁴, hierin staan onder andere de competenties beschreven die jeugdprofessionals dienen te bezitten in de residentiële en ambulante jeugdzorg en in de pleegzorg. Deze betreffen:

- "kennis hebben van de seksuele ontwikkeling;
- een professionele houding, een veilige omgeving en een vertrouwd klimaat kunnen bieden;
- seksualiteit bespreekbaar kunnen maken;
- gevoelige thema's bespreekbaar kunnen maken – zowel met ouders als jeugdigen – en kunnen omgaan met verschillende waarden en normen;
- seksuele en relationele behoeften van jeugdigen kunnen ondersteunen en begeleiden;
- seksueel (grensoverschrijdend) gedrag en seksuele risico's kunnen duiden."

⁴ <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/seksuele-ontwikkeling/>

In de jeugdhulp zijn de kaders voor seksuele ontwikkeling duidelijk gesteld. In de preventieve sfeer zijn deze echter niet geëxpliciteerd. Ook zijn er niet alleen pedagogen en sociaal werkers die in de preventieve sfeer dichtbij de leefwereld van mensen staan. Ook sportkundigen doen dat in bepaalde mate. Zeker in de rol van buurtsportcoaches hebben zij de taak te werken aan gezondheid en welzijn van (groepen) cliënten. En de sportomgeving is niet gevrijwaard van seksuele intimidatie, discriminatie en geweld. Om deze redenen kiezen we er in dit onderzoek ook voor om de opleidingspraktijk van Sportkunde mee te nemen.

Methodiek

Dit onderzoek heeft een tweeledige doelstelling. In de eerste plaats is het een inventarisatie van opvattingen over de behoefte aan (door)ontwikkeling van onderwijsmateriaal voor seksuele vorming bij de opleidingen Sportkunde, Social Work en Pedagogiek. Tevens wordt er in dit onderzoeksdeel verkend welke mogelijkheden betrokken docenten zien voor interdisciplinaire samenwerking. Voor dit onderzoeksdeel hebben we gebruikgemaakt van interviews aan de hand van een semigestructureerde vragenlijst.

Voor deze rapportage zijn we langsgesgaan bij de opleidingen van de zorg- en welzijnsprofessionals van de toekomst. We spraken met acht op dit onderwerp betrokken docenten van de opleidingen Social Work Amsterdam, Social Work Alkmaar/Haarlem, Pedagogiek en Sportkunde van Hogeschool Inholland. De vragen die we in de gesprekken trachtten te beantwoorden zijn: "In hoeverre wordt er op dit moment in het curriculum aandacht besteed aan thema's rondom seksuele vorming?", "In hoeverre is er behoefte aan (door)ontwikkeling van onderwijsmateriaal rondom seksuele vorming?" en "Welke mogelijkheden zijn er om op dit thema interdisciplinair onderwijsaanbod te ontwikkelen?". Hoewel sportkundigen en sociaal werkers bijdragen aan de seksuele gezondheid van mensen van alle leeftijden, ligt de focus van dit onderzoek op de bijdragen van zorg en welzijnsprofessionals aan de seksuele vorming van kinderen en jongeren.

De respondenten zijn geworven op basis van hun kennis en ervaring rondom het lesgeven op dit thema, alsmede door hun deelname aan de curriculumcommissie binnen de betreffende opleiding. We interviewden drie docenten bij de opleiding Pedagogiek, twee bij de opleiding Social Work Amsterdam, twee bij de opleiding Social Work Noord (Alkmaar/Haarlem) en twee bij de opleiding Sportkunde. De interviews duurden maximaal 1 uur,

en zijn naderhand samengevat. Vervolgens zijn de samenvattingen gecodeerd en geanalyseerd.

De tweede doelstelling betrof het verbinden van de opleidingen aan het onderzoek *Het hoort erbij, preventief werken aan een positieve seksuele en relationele vorming in het jongeren- en straathoekwerk*⁵. In dit tweejarig onderzoek dat in februari 2022 van start is gegaan was de wens om ook studenten te betrekken als mede-onderzoekers en als respondenten. Om te komen tot procesafspraken voor de verbinding is er met het management van elke opleiding een gesprek gevoerd. De gemaakte afspraken zijn vervolgens per mail verstuurd. Deze maken geen deel uit van deze rapportage.

⁵ <https://www.inholland.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/het-hoort-erbij/>

Resultaten

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van de inventarisatie van de behoeften van opleidingen aan (door)ontwikkeling van onderwijsmateriaal rondom seksuele vorming. Daarvoor is het van belang eerst inzicht te genereren in de aandacht die er aan het thema wordt geschonken op dit moment, hoe docenten het thema in verbinding zien staan met het beroep waarvoor de opleidingen opleiden, hoe de aandacht voor het thema wordt beoordeeld en welke kansen voor verbetering worden gezien. Vervolgens worden de wensen en inzichten beschreven met betrekking tot interdisciplinair samenwerken op dit onderwerp.

1. Is seksualiteit, intimiteit en of seksuele vorming onderdeel van het curriculum?

De mate waarin seksuele vorming aandacht krijgt binnen de curricula van de opleidingen verschilt. Allereerst een overzicht van waar in de curricula aandacht wordt besteed aan deze thema's en hoe deze aandacht vorm krijgt. Tevens wordt meegenomen of er aandacht is voor seksuele vorming bij niet gethematiseerde vakken, zoals studieloopbaanbegeleiding (SLB), of leercoaching.

Pedagogiek

Het thema seksualiteit komt in de opleiding Pedagogiek op verschillende plekken en in verschillende vormen terug. Overkoepelend leent het veelvuldig toegepaste persoonsgericht leren, waarbij de nadruk ligt op eigen ervaringen en de bewustwording daarvan, zich goed voor een thema als seksualiteit. De meeste nadruk in het huidige curriculum wordt dan ook gelegd op bewustwording van de eigen seksuele ontwikkeling en oordeelsvorming met daarnaast kennisoverdracht over de gezonde en ongezonde seksuele ontwikkeling.

Jaar 1

In blok 1 van jaar 1 worden verschillende oefeningen gedaan binnen leercoaching waarbij het mogelijk is om over thema's rond

seksualiteit in gesprek te gaan. Leercoaching vindt plaats in groepen van maximaal 10 studenten, onder leiding van een leercoach waar de studenten 4 jaar lang aan verbonden zijn. Tijdens leercoaching wordt aandacht besteed aan de persoonlijke en professionele ontwikkeling van studenten. Tijdens deze momenten is er ruimte om in gesprek te gaan over de levenservaringen en denkkaders van studenten, naast specifieke opleiding gerelateerde onderwerpen als studievoordigheid en groepsdynamica. Studenten gaan hier direct al op een laagdrempelige manier in gesprek over thema's als 'seks voor het huwelijk' of 'masturbatie'. Het doel is om met studenten te verkennen hoe het voelt om over persoonlijke thema's te praten, bewust te worden van hun eigen normen en waarden over deze thema's en persoonlijke grenzen te onderzoeken. De mate waarin deze thema's specifiek aan bod komen blijft echter grotendeels afhankelijk van de mate waarin docenten of studenten erop ingaan.

Ook wordt in blok 1 het thema 'Seksualiteit en Gender' kort besproken tijdens de leeractiviteit 'Werkveld verkennen' en daarnaast wordt bij de leeractiviteit 'Ontwikkelingspsychologie' het concept gender besproken, maar komt de fysieke (seksuele) ontwikkeling amper aan bod.

Jaar 2

In blok 5, startend aan het begin van jaar 2, krijgen studenten van de opleiding Pedagogiek de training 'Omgaan met Seksualiteit', bestaande uit vijf bijeenkomsten. Hier reflecteren studenten op hun eigen seksuele ontwikkeling en leren ze te praten over het thema. Er wordt gebruikgemaakt van ervarend leren, dus studenten doen oefeningen om bewust te worden van hun eigen lichaamsbeleving en zij schrijven een socialisatieverslag met betrekking tot hun eigen seksuele ontwikkeling en wat dat betekent voor hen als toekomstig professional.

Door te leren erover te praten, ervaren ze het ongemak rondom het thema en kunnen ze zich makkelijker verplaatsen in andermans schoenen.

Vervolgens krijgen de studenten in blok 6 het vak Seksueel Geweld, bestaande uit vier bijeenkomsten en gericht op de negatieve kanten van seksualiteit, namelijk het moment dat jongeren te maken hebben gekregen met vormen van grensoverschrijdend gedrag in de vorm van aanranding, misbruik of verkrachting en hoe daar als professional mee om te gaan.

Tijdens de theoretische hoorcolleges genaamd 'Leefwereld jongeren', wordt in blok 6 (jaar 2) een hoorcollege gewijd aan de fysieke seksuele ontwikkeling. Hier leren studenten over de biologische, mentale en seksuele ontwikkeling bij adolescenten.

Jaar 3

In jaar 3 is er de mogelijkheid voor studenten om tijdens de training 'Pedagogische kwesties', thema's uit hun stagepraktijk in te brengen. Daar komen soms thema's rond seksualiteit naar voren, maar dat is student en stage afhankelijk en is dus geen vast onderdeel van het curriculum van Pedagogiek.

Social Work

Binnen de opleiding Social Work is er op verschillende momenten binnen het curriculum aandacht voor de thema's seksualiteit, intimiteit en relaties.

Jaar 1

In het eerste jaar wordt het vak socialisatie gegeven. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de eigen seksuele socialisatie. Het verschilt mogelijk wat tussen docenten hoeveel aandacht hieraan wordt besteed. In de laatste module van het jaar: levensverhalen ouderen, worden studenten gevraagd met ouderen het gesprek te voeren over het leefgebied seksualiteit en intimiteit.

Jaar 2

In het tweede jaar is er een themawEEK seksualiteit. In deze week is er aandacht voor de eigen seksuele socialisatie, zijn er gastcolleges over uiteenlopende onderwerpen: van presentaties van Centrum Seksueel Geweld tot seksueel hulpverleners. Eigen ervaringen, hoe het thema een plek krijgt in sociaal werk en wat studenten hiermee gaan doen in hun stage staan centraal in de themawEEK.

Jaar 3 - 4

In het derde jaar kiezen studenten een specialisatie. Dit kan Jeugd zijn (bij afronding opleiding krijgt de student een SKJ-registratie), Langdurig Complexe Zorg (resulterend in een aantekening voor GGZ-Agoog op het diploma) of Welzijn en Samenleving. Bij Jeugd en LCZ komt het thema seksuele vorming expliciet aan bod. Zo wordt de Richtlijn seksuele ontwikkeling⁶ behandeld bij Jeugd, waar aandacht is voor de seksuele ontwikkeling, voor specifieke doelgroepen zoals jeugdigen met een lichtverstandelijke beperking, welke vaardigheden professionals nodig hebben voor advies en begeleiding en welke bruikbare interventies kunnen worden ingezet. Bij LCZ is er aandacht voor seksualiteit in bijvoorbeeld de vorm dat van de GGZ-agoog verwacht wordt dat die ook mensen met een verslaving kan begeleiden en behandelen, seksverslaving wordt in het beroepsprofiel expliciet genoemd.

Na de specialisatie gaan studenten een jaar stage lopen en wordt er afhankelijk van wat er door studenten wordt ingebracht aandacht besteed aan het thema tijdens de lessen beroepspraktijkvorming of supervisie.

Sportkunde

In het curriculum van de opleiding Sportkunde is geen expliciete ruimte gemaakt voor seksuele vorming. Wel wordt in het

⁶ <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/seksuele-ontwikkeling/>

uitstroomprofiel jaar 4 Sport en Maatschappij aandacht besteed aan inclusiviteit en sport als middel. Hier wordt met name aandacht besteed aan LGBTQI+-participatie door middel van sport. Ook worden actuele zaken besproken, zoals het misbruikschandaal in de turnwereld in de VS. Dit wordt dan ingebracht in relatie tot het vraagstuk hoe een positieve sportcultuur te creëren. Dit houdt in dat organisaties op zo'n manier worden ingericht dat het welzijn van het kind vooropstaat (in tegenstelling tot bijvoorbeeld winnen). Dit hangt ook sterk samen met emotionele veiligheid.

In de preventieve sfeer is er voor het onderwerp binnen de opleiding geen aandacht. Wel speelt het thema een rol op het moment dat het misgaat, zoals de sportkoepel die excuses maakt voor het machtsmisbruik wat plaats heeft gevonden bij jonge topturnsters⁷ of het stiekem maken van video's van kleedkamers van hockeysters door een jeugdtrainer⁸. In dat kader erkennen de docenten van Sportkunde dat het goed zou zijn aandacht te hebben voor seksuele vorming binnen de opleiding. Aandacht voor preventie is er wel, maar de docenten benadrukken dat het dan gaat over meer overkoepelende thema's: het ontwikkelen van een positieve sportcultuur, het creëren van sociale veiligheid, het helpen ontdekken van toekomstperspectief en aandacht voor begrippen als gelijkwaardigheid, bijdragen aan verandering etc.

Op individueel niveau ligt de nadruk op leefstijlcoaching, waarvan de docenten inzien dat seksualiteit daar ook toe behoort. Hier is echter geen aandacht voor in het huidige curriculum. Wat wel wordt genoemd is het aanleren van vertrouwen op het lichaam, over lichamelijkeheid, over hoe de student zichzelf ziet ten opzichte van anderen, en ook over hoe met je eigen lichaam om te gaan als anderen het kunnen zien.

⁷ <https://nos.nl/artikel/2401211-excuses-noc-nsf-aan-slachtoffers-turnschandaal-hebben-ze-in-de-kou-laten-staan>

⁸ <https://www.bndestem.nl/overig/honderden-hockeysters-naakt-gefilmd-in-kleedkamer-video~a5ac90e9/>

Het thema 'lichamelijkheid' wordt volgens de docenten besproken in het curriculum. Specifiek het vak 'functioneel trainen' richt zich op het realiseren van functieverbetering bij cliënten met chronische aandoeningen of fysieke beperkingen en kent ook de onderdelen: vasthouden, aanraken en ondersteunen.

Ja die lichamelijke heeft wel een prominente plek in het curriculum, bijvoorbeeld ademhaling, daar hebben we specifiek aandacht voor. Wij zijn meer de lijfwerkers waarbij een belangrijk deel bestaat uit functioneel trainen: op welke manier kan je mensen helpen om functieverbetering te realiseren. Bijvoorbeeld na een chronische aandoening, of met een fysieke beperking.

Het thema aanraking is wel een thema wat speelt voor studenten Sportkunde, vertelt een docent, alleen de manier en mate waarop dit in groepen besproken wordt hangt af van de docent en kent geen vaste plek in het curriculum.

Aandacht voor seksuele vorming in curricula

In de curricula van Pedagogiek en Social Work wordt aandacht besteed aan seksuele vorming. Bij beide opleidingen is er sprake van een opbouw waarin studenten eerst kijken naar hun eigen seksuele vorming en kennis verwerven over de normale seksuele ontwikkeling. Vervolgens wordt er vanaf het tweede leerjaar meer expliciet aandacht besteed aan hoe seksuele vorming samenhangt met de professies pedagoog en sociaal werker. Hoewel bij Sportkunde wel aandacht is voor lichamelijke en ook voor sociale en maatschappelijke processen en er door docenten wordt opgemerkt dat studenten bezig zijn met het thema seksualiteit, is er binnen het curriculum geen expliciete ruimte voor seksuele vorming als thema. Het begrip lichamelijke wordt daarbij niet gekoppeld aan intimiteit en seksualiteit. Wel wordt door een

geïnterviewde docent benoemt dat de studenten “*met bijna niets anders bezig zijn dan met seksualiteit*”. Het thema wordt dus zeker herkend als spelend onder de doelgroep.

2. Hoe hangt het thema seksuele vorming samen met het beroep waarvoor de opleiding opleidt?

In het *Landelijk opleidingsdocument voor sociaal werk*, waar de Pedagogiek opleiding ook onder valt, staan de kernthema's of bouwstenen genoemd die sociaal werkers moeten kennen om hun werk goed uit te kunnen oefenen. Op het gebied van sociale ontwikkeling en de individuele levensloop staat seksualiteit expliciet vernoemd.

Het landelijk opleidingsdocument vereist dat afgestudeerde bachelorstudenten sociaal werk kennis hebben van de samenhang en wisselwerking tussen de sociale, lichamelijke en psychische ontwikkeling van mensen en de invloed van hun sociale en fysieke omgeving daarop. Hierbij kan worden gedacht aan de volgende onderwerpen:

- Motorische, zintuiglijke, seksuele, emotionele, affectieve, cognitieve, sociale ontwikkeling gedurende de levensloop;
- Sociale ontwikkelprocessen in relatie met de omgeving: hechting, socialisatie, ontwikkeling van sociale relaties en vaardigheden;
- Ontwikkeling van persoonlijkheid en identiteit (LOD Sociaal Werk, 2017, p. 39).

Zowel bij de afstudeerrichting Jeugd als bij de afstudeerrichting Zorg (bij Inholland Langdurig Complexe Zorg genoemd) staat het leefgebied seksualiteit nogmaals benoemd. Bij Zorg gaat het over de verbinding met het biopsychosociaal domein, waarbij er aandacht is voor de medische afwegingen in relatie tot hulp aan cliënten. Onder de medische basiskennis die sociaal werkers moeten bezitten valt daarbij ook seksualiteit. Bij Jeugd wordt

seksualiteit in verband gebracht met superdiversiteit, burgerschap en buurtgericht werken.

Professionals sociaal werk - jeugd herkennen culturele, levens-beschouwelijke en religieuze systemen van zingeving, evenals de culturele, genderspecifieke en/of seksuele aspecten ervan. Ze begeleiden opvoeders en jeugdigen in het omgaan met zingeving en het vormgeven van actief burgerschap. (LOD Sociaal Werk, 2017, p. 59)

Ook wordt er van jeugdprofessionals verwacht dat zij een actieve gids zijn in de digitale samenleving en oog hebben voor de risico's (zoals seksueel misbruik) die plaats kunnen vinden met behulp van digitale technologie. Tot slot wordt ook bij Jeugd verondersteld dat sociaal werkers weet hebben van de seksuele ontwikkeling en van intermenselijke invloeden die het sociaal functioneren kunnen belemmeren, zoals risicogedrag, seksuele intimidatie, misbruik en geweld (LOD Sociaal Werk, 2017, p. 62).

Een docent noemt het misbruik in de Jeugdzorg en het onderzoek wat hierop volgde⁹, als belangrijke aanleiding voor meer aandacht voor seksualiteit binnen de opleiding Social Work. Daaruit bleek dat sociaal werkers/jeugdhulpverleners zich niet voldoende opgeleid voelen om zich met seksualiteit bezig te houden. Hierop werd vervolgens het *Kwaliteitskader voorkomen van seksueel misbruik in de jeugdzorg* vastgesteld waarin is opgenomen dat in "alle basisopleidingen die opleiden richting de jeugdzorg - niet alleen in keuzevakken aandacht moet zijn voor de gewone en afwijkende seksuele ontwikkeling en de problematiek van seksueel misbruik (2013, p. 10). "Er bestaat dus voor de opleidingen Sociaal Werk - richting Jeugd en voor Pedagogiek een (wettelijke) verplichting om aandacht te besteden aan het thema.

⁹ Zie *Omringd door zorg, toch niet veilig* van Commissie Samson 2012

Uit het onderzoek van de Commissie Samson bleek dat de deskundigheid en de bereidheid van collega's om het thema te behandelen enorm kunnen verschillen in organisaties. Er zijn studenten die met droge ogen zeggen dat het thema niet speelt op hun stage. En dan kaarten wij aan: waarom bespreken ze het daar niet? Dat bewustzijn willen we echt laten groeien, maar het is heel afhankelijk van waar je terecht komt.

De geïnterviewde docenten Social Work en Pedagogiek benadrukken dat seksuele vorming een onderwerp is dat bij de beroepsgroep hoort. Zo wordt aangegeven dat het een essentieel onderdeel van het menszijn is en specifiek in een sociaal beroep bespreekbaar gemaakt moet worden. Jeugdwerkers bewegen zich bijvoorbeeld regelmatig binnen het gezinsleven, waarbij ze veranderingen ten behoeve van het kind stimuleren binnen de gezinsdynamiek. Dit kan gaan over onderlinge relaties en patronen tussen ouders en kind(eren), maar ook eventuele relatieproblemen en spanningen tussen ouders kunnen daarbij onderwerp van gesprek zijn. Daarnaast ondersteunt de jeugdwerker kinderen en jongeren bij de bewustwording van hun lichaam en hun identiteit, waarin seksuele ontwikkeling een grote rol speelt. Specifiek jongeren bevinden zich in een levensfase waarin ze actief experimenteren met seksualiteit, wat veel onzekerheden en vragen kan oproepen, waarbij de jeugdwerker kan begeleiden.

Uit overtuiging en ervaring van studenten en uiteindelijk van de sociaal werkers zelf weten we dat het een heel belangrijk thema is en weten we dat vrijwel al onze studenten met welke doelgroep dan ook met het thema te maken krijgen.

Alle docenten herkennen handelingsverlegenheid bij de beroepsgroep. Een docent die zelf welzijnsprofessional is geweest vertelt daarover dat hij in de praktijk grote moeite had met navraag doen over seksualiteit bij zijn cliënten. Achteraf bekeken geeft hij aan dat veel te weinig te hebben aangekaart. De opleiding van deze docent heeft in het verleden onvoldoende handvatten geboden om het gesprek wel te voeren.

Specifiek wordt er door de docenten benoemd dat, om goed bij cliënten aan te sluiten en seksualiteit bespreekbaar te kunnen maken, er aandacht nodig is voor taal: “welke woorden gebruik je?”. Hierbij wordt niet alleen bedoeld op het eigen maken van de terminologie rondom seksuele vorming, maar ook het kunnen aansluiten bij de door de doelgroep gebruikte termen. Tevens wordt hier toegevoegd dat het ook breder gaat over het begrip lichamelijkheid. *“Je lichamelijkheid, je lichamelijke ontwikkeling, daar ligt wat mij betreft de basis, en hoe je daarover praat met anderen.”*

Ervaringen op het gebied van seksualiteit en intimiteit worden genoemd als bronnen waar regelmatig trauma's ontstaan gedurende de socialisatie. Het bespreekbaar maken van ervaringen op deze gebieden wordt vanuit de bijzondere positie van de sociaal werker als welzijnsprofessional en als eerstelijns hulpverlener expliciet genoemd. De professional heeft daarin een signaleringsfunctie:

Waar ik studenten bewust van zou willen maken is dat jij de eerste bent die in vertrouwen wordt genomen, en dat dit een bijzondere en belangrijke rol is, je kan niet zomaar een specialist erbij roepen, je moet dus present zijn en bekwaam als het onderwerp ter sprake komt.

Professionals ervaren bij het bespreken van grensoverschrijdend gedrag of misbruik vaak handelingsverlegenheid doordat ze bang zijn om fouten te maken en op weerstand of conflict te stuiten. Het ondersteunen van cliënten die dit hebben meegemaakt behoort echter wel bij de professie van het sociaal werk.

Sportkunde

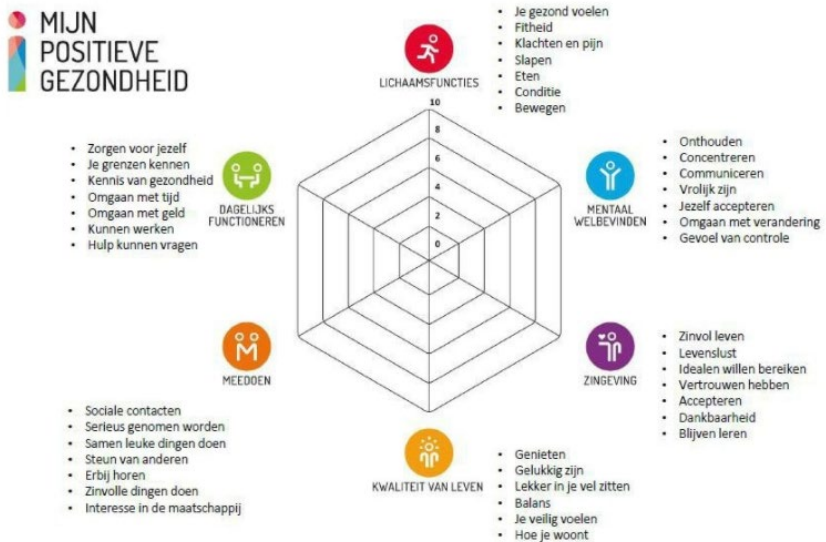
De competenties van sportkundigen staan beschreven in het landelijke opleidingsprofiel Sportkunde (2017). Woorden als seksualiteit, intimiteit en relaties worden niet genoemd in het opleidingsprofiel. Wel wordt er gerept over beroepsethiek en maatschappelijke oriëntatie in de HBO standaard 4:

Van startende Sportkundigen wordt verwacht dat ze relaties kunnen leggen met maatschappelijke en ethische vraagstukken. Ook dienen ze te beschikken over culturele bagage. Het gaat om het bewustzijn van de betekenis van de geleerde kennis en vaardigheden in hun maatschappelijke context. Van startende Sportkundigen mag worden verwacht dat zij beschikken over het vermogen om kennis kritisch te beoordelen aan de hand van morele waarden (2017, p. 14).

Uitgaande van de brede definitie van seksualiteit en de verschillende vormen van agency, waaronder moral agency (zie p. 5 en 6) zijn seksualiteit, intimiteit en relaties in verband te brengen met maatschappelijke en ethische vraagstukken en kan dus gesteld worden dat ook de startende sportkundige zich hiertoe zou moeten leren verhouden en dat het goed zou zijn als hier binnen de opleiding aandacht voor zou kunnen worden gemaakt.

Binnen Sportkunde wordt genoemd dat er een ontwikkeling gaande is waarbij de prestatiecultuur wordt omgebogen naar een

positieve sportcultuur waar welzijn voorop staat. Het gezondheidsmodel van Huber wordt hierbij aangehaald. Kern van dit model is dat gezondheid gaat over zelfzorg en preventie, waarbij het doel is gezonder te worden. Huber definieert (2014) zes dimensies die “het vermogen om je te kunnen aanpassen en je eigen regie te voeren in het licht van fysieke, sociale en emotionele uitdagingen in het leven” (p. 4) vergroten. Het gaat hierbij om lichaamsfuncties, dagelijks functioneren, mentaal welbevinden, zingeving, meedoen en kwaliteit van leven.

Afbeelding: Insitute for Positive Health: <https://www.iph.nl/>

Binnen de opleiding wordt dus een bredere opvatting van gezondheid gehanteerd waarbij de sportkundige een rol heeft om bij de zes gebieden aan te sluiten. Het model vormt dan de onderlegger voor leefstijlcoaching. Daarbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat dit een zoektocht is. Zo noemt een docent dat “het zichtbaar maken van motorische progressie veel makkelijker is dan mentale ontwikkeling. Dus hoe moet je

daarmee omgaan? Dat is iets waar we ook mee worstelen bij sport en bewegen.” Het is daarnaast ook zo dat het gezondheidsmodel lang niet altijd onderdeel is van de beroepspraktijk. Het kan goed zijn dat een sportkundige in de praktijk als voornaamste doel heeft mensen fysiek te laten functioneren op een praktische wijze. Daarnaast is het zo dat seksualiteit niet direct wordt genoemd in het model, terwijl seksuele gezondheid zeker ook onderdeel is van welbevinden (Van Lunsen & Laan, 2017).

Samenhang seksuele vorming en beroepsgroepen

De opleidingen Social Work en Pedagogiek dienen beide hun curricula zo in te richten dat ze voldoen aan de eisen die gesteld zijn in het *Landelijk opleidingsdocument sociaal werk*. Kennis hebben van seksualiteit wordt hier expliciet in genoemd. Binnen het jeugddomein worden aanvullende eisen gesteld, zoals bijvoorbeeld geformuleerd in het *Kwaliteitskader voorkomen van seksueel misbruik in de jeugdzorg*. Deze gelden zowel voor de opleiding Pedagogiek als voor de specialisatie Jeugd van Social Work. De samenhang met seksuele vorming en de beroepsgroepen van sociaal werk en pedagogiek is dus nadrukkelijk zichtbaar. Daarbij wordt ook het begrip lichamelijkheid genoemd. Zowel in de biopsychosociale definitie van Van Lunsen en Laan (2017) als in het agency-model van Cense (2019) komt dit nadrukkelijk terug. Seksualiteit heeft te maken met lichamelijke ervaringen. Bij de opleiding Sportkunde wordt lichamelijkheid niet in verband gebracht met seksualiteit. Er wordt enkel op een indirecte wijze de koppeling gemaakt met de beroepsgroep, en dan meer op maatschappelijk en ethisch niveau: bijdragen aan een inclusieve samenleving. Het in de opleiding gehanteerde gezondheidsmodel van Huber is expliciet preventiegericht, echter wordt ook hier het begrip seksualiteit niet gebezigd.

3. Welke vaardigheden moeten professionals bezitten?

De geïnterviewde docenten zijn gevraagd hoe zij aankijken tegen de kennis, vaardigheden en houdingsaspecten die professionals in

zorg en welzijn moeten bezitten om bij te dragen aan seksuele vorming. Docenten van Pedagogiek en Social Work noemen veel overeenkomstige leerdoelen die volgens hen noodzakelijk zijn voor studenten om te leren, zodat zij cliënten goed kunnen ondersteunen op het thema. De inzichten van de docenten Social Work en Pedagogiek worden hieronder samen weergegeven. Vervolgens wordt de opleiding Sportkunde behandeld.

Alle docenten geven aan dat een bepaalde basiskennis van seksualiteit van groot belang is als professional. Ten eerste wordt aangegeven dat je kennis moet hebben van de normale fysieke en mentale seksuele ontwikkeling bij kinderen en adolescenten (en volwassenen en ouderen bij Social Work) en wat passend en leeftijdsadequaat gedrag is. Professionals moeten hier voorlichting over kunnen geven, dus deze kennis overdragen. Daarvoor is het belangrijk om te weten hoe seksualiteit, intimiteit en relaties tegen kunnen worden gekomen in het werk. Begrijpen welke vragen er kunnen worden gesteld, en hier handelingsrepertoire op ontwikkelen. Ook moeten sommige professionals nazorg kunnen bieden. Daarnaast wordt ook genoemd dat het belangrijk is om bewust te zijn van verschillende maatschappelijke processen en opvattingen rond seksualiteit in de samenleving en verschillen tussen opvattingen vanuit diverse culturen en religies. Tot slot wordt expliciet de kennis over de online leefwereld van jongeren genoemd, hier wordt nauwelijks aandacht aan besteed in de huidige curricula, wat volgens meerdere docenten een groot gemis is.

Als we het hebben over persoonlijke
professionele vorming dan hoort
seksualiteit daar ook bij. Het is essentieel.
Het bepaalt heel veel. Je identiteits-
beleving is ermee gemoeid. Het belang
zou echt beter kunnen worden benadrukt.
Dat is in het werkveld zeker ook zo.

Sociale professionals moeten om te beginnen in staat zijn om op een laagdrempelige manier contact te maken en een vertrouwensrelatie op te kunnen bouwen. *'Zonder relatie, geen prestatie!'* Dit doen zij door te werken vanuit een sensitieve basishouding, waarbij de professional oordeelvrij en oprecht nieuwsgierig is en goed weet aan te sluiten bij de persoon die wordt begeleid. De gesproken docenten geven aan dat hier niet direct een blauwdruk voor bestaat.

De openheid en veiligheid in de werkrelatie hangen ook samen met present zijn. Kern van de presentiebenadering gaat uit van aandachtig aanwezig zijn, er voor de cliënt zijn, deze serieus nemen en zien. De presentiebenadering is outreachend en preventief, contact maken is de kern (Spierts et al., 2019). Ook het creëren van een vertrouwensband hoort hierbij.

Ik vind dat wij als professionals zelf het instrument zijn, maar we moeten wel proberen zaken zoveel mogelijk te objectiveren (als in objectieve waarheidsvinding), dus dit is de lijn: je kan het er helemaal als mens niet mee eens zijn, in je spreekkamer is dít wat we uitdragen.

Sociaal professionals moeten aansluiten bij de behoeften van cliënten, aldus de docenten. Juist bij normatieve thema's als seksualiteit is het volgens hen belangrijk om als professional kritisch te signaleren en op een respectvolle manier aan te sluiten bij de wensen en behoeften van degene die wordt begeleid, zonder eigen ideeën op te dringen. Goed aansluiten vergt zelfreflectie en bewustzijn van de eigen seksuele socialisatie en de normen en waarden die hieraan ten grondslag liggen. Docenten benoemen dat het eerste onderbuikgevoel helpend is, maar nooit leidend mag zijn. "Je ziet dat studenten soms in persoonlijke conflicten zitten tussen wat ze van thuis uit moeten en wat de maatschappij ook biedt." Dat betekent dat studenten goed

moeten leren begrijpen waar hun opvattingen en zienswijzen vandaan komen, op welke manier deze met hun toekomstige cliënten kunnen botsen of overeenkomen en in hoeverre het wel of niet relevant is voor de begeleidingssituatie. Professionals moeten dus weten of ze hun perspectieven mee kunnen nemen of juist moeten parkeren.

Ik vraag me wel af of studenten soms hun reactie wel in toom kunnen houden bij bijvoorbeeld pedofilie. Ook als jongens van 17 aangeven dat ze meisjes van 10 aantrekkelijk vinden. Je wil dat studenten dit kunnen herkennen en er iets mee doen: het snappen dat pedojagers niet het probleem wegnemen en zelfs verergeren door het taboe te vergroten en mensen in de schaduw te drukken.

Daarnaast kan het voor het aansluiten bij de ander en het creëren van een vertrouwensband belangrijk zijn dat professionals zich bewust zijn van hun eigen (machts)positie en levenservaringen, geeft een docent aan. Voor een gelijkwaardige relatie is het volgens haar nodig dat er sprake is van wederkerigheid.

Ik denk dat het in de hulpverlening heel belangrijk is dat je weet dat dit bij het leven hoort, en dat niet alle hulpverleners het er even makkelijk over hebben. En als je weet van jezelf dat je drempels ervaart, hoe zorg je dan dat je het veilig genoeg kan maken om het erover te hebben en niet het thema maar laat liggen.

Daarbij gaat het er ook over dat professionals leren hun eigen grenzen te kennen en afstand en nabijheid toe te passen. Deze

grenzen gaan bijvoorbeeld over het kunnen aangeven waar je zelf niet over wilt praten, de manier waarop onderwerpen worden aangesneden, maar ook over hoe dichtbij je komt bij cliënten (raak je elkaar aan of niet). Professionals moeten helder hebben voor zichzelf in hoeverre ze bereid zijn om mee te bewegen in de behoeften van de ander en waar hun grenzen liggen. In sommige situaties zal het lastig zijn om gesprekken aan te gaan of ondersteuning te bieden, dit moeten studenten leren herkennen en weten dat ze dan bijvoorbeeld ondersteuning van een collega kunnen vragen.

Een collega had een cliënt, met een broer die homo is. De cliënt was streng religieus en ze vroeg zich af hoe ze dit moest verwerken. De collega wilde eigenlijk graag vertellen dat het oké is om homo te zijn, maar ze moest aansluiten bij de cliënt en die had een hele andere hulpvraag. Het gaat daarin ook over je eigen grenzen leren kennen, weten wanneer je wel of niet kan of wil helpen. Je moet in ieder geval op de hoogte zijn van de ideeën die er kunnen bestaan. En je moet kunnen nadenken over of je niet de moraalridder uithangt.

Volgens een aantal docenten van de opleiding Pedagogiek begint het bespreekbaar maken van een gezonde seksuele ontwikkeling bij het normaliseren van het onderwerp bij kinderen, jongeren, ouders/verzorgers en professionals. Als welzijnsprofessionals moeite hebben met het praten over onderwerpen of uitspreken van woorden gerelateerd aan seksualiteit, wordt het lastig om het thema in de praktijk te herkennen en bespreekbaar te maken en wordt het taboe juist versterkt, wat kan leiden tot schaamte.

Ja, je moet in elke intake vragen: heb je vervelende ervaringen? Dat is negatief gericht, maar daarmee laat je ook zien dat het onderwerp er gewoon is. Je moet als pedagoog het altijd kunnen aansnijden. Het moet een onderwerp in de ruimte zijn. Altijd. Ik vind eigenlijk voor elke professional. Ik vind ook dat leraren dat moeten kunnen.

Docenten noemen als vaardigheid voor bespreekbaarheid als eerste het nemen van initiatief tot een gesprek. "Het feit dat een cliënt of een bewoner niet over seksualiteit begint, wil niet zeggen dat het niet belangrijk is." Gespreksvaardigheden zijn volgens alle docenten daarbij van groot belang. Het kan voor mensen lastig zijn om uit zichzelf te vertellen of vragen te stellen, dus is het belangrijk om als sociale professional goed in staat te zijn om op de juiste momenten, met de juiste vragen door te vragen. Hierbij zijn aandacht voor hoe je een gesprek start, met welke doelgroep, welke creatieve en speelse manieren er zijn om een onderwerp aan te kaarten allemaal relevant.

Transgenderwensen zijn ook een voorbeeld waar ik me zorgen over maak. Je wilt dat pedagogen zich open en nieuwsgierig opstellen en durven vragen te stellen als, wat maakt dat je dit wil? Hoe voel je je niet thuis in je lichaam? Hoe is dat voor jou? Hoe wordt er op je gereageerd? Dat je iemand kan ontvangen en kan laten zijn.

De sociale professional moet niet alleen *kunnen*, maar ook *durven* doorvragen. Dit vergt een bepaalde directheid. Ze moeten daarbij de vraag achter de vraag kunnen herkennen en niet schrikken van

waar cliënten mee komen. “Als een 11-jarige je vraagt of je nog maagd bent, moet je hebben nagedacht over hoe je antwoord geeft op zo’n vraag en wat de reden is dat ze deze vraag stelt.”

Tot slot hebben sommige professionals, zeker sociale professionals ook te maken met cliënten die seksueel geweld en/of seksueel misbruik hebben meegemaakt, of rondlopen met seksuele trauma’s. Het is daarom van belang dat zij de regelgeving, protocollen en het beleid van de organisatie heel goed kennen. Weten tot waar hun werk reikt en doorverwijzen na signalering. Een docent noemt daarbij dat het belangrijk is voorzichtig te zijn met aannames, dat er moet worden gereflecteerd op het contact met cliënten en dat er aandacht moet zijn voor rapporteren. De docent noemt ook dat het van belang is om met collega’s onderbuikgevoelens te bespreken. Het leren signaleren, doorverwijzen en behandelen (bijvoorbeeld in natrajecten) horen bij de verschillende beroepen van sociaal werk.

Sportkunde

Docenten van Sportkunde benoemen niet direct vaardigheden, maar hebben het over het ontwikkelen van een mindset die inclusief is. Het is daarom volgens hen van belang om kritisch te denken en te kunnen reflecteren op het waardenkader wat je van huis uit hebt meegekregen. Dit is overeenkomstig met de HBO standaard 4, geformuleerd in het landelijk opleidingsdocument (2017, p. 14): het kennen van de maatschappelijke context en kennis kritisch beoordelen op basis van morele waarden.

Ook de docenten van Sportkunde geven aan dat hun studenten in staat moeten zijn een vertrouwensband met hun cliënten te ontwikkelen. Om een veilige situatie te creëren waarin je als sportkundige vrijuit de client kan aanraken is het van groot belang dat de professional in staat is een relatie op te bouwen.

Ja, uiteindelijk heb je altijd fysiek contact.
Onze studenten zijn relationeel heel goed. Het gaat om een vertrouwensband opbouwen, dat iemand zich comfortabel voelt. Dat je daar transparant in bent, dat je toestemming vraagt.

De fysieke aanraking die als een essentieel onderdeel van het vak van de sportkundige wordt omschreven, wordt door een van de docenten als intiem maar expliciet niet seksueel gedefinieerd.

Wat moet een professional weten en kunnen?

De docenten zijn het unaniem eens over de kwaliteiten die professionals in het welzijnswerk moeten bezitten om bij te dragen aan de seksuele vorming en seksuele gezondheid. Welzijnswerkers en hulpverleners moeten kennis bezitten over het verloop van de seksuele ontwikkeling en leeftijdsadequaat seksueel gedrag. Op het gebied van vaardigheden zijn alle docenten van mening dat een goede hulpverlener initiatief neemt, goed kan aansluiten en zich daarnaast ook bewust is van de eigen socialisatie en grenzen. Welzijnsprofessionals moeten vaardig zijn om een gesprek te voeren, openheid creëren om het gesprek te starten, veiligheid creëren, kennis van protocollen bezitten (bijvoorbeeld dat je bij misbruik dat moet melden en waar) en weten hoe je oordeelloos het gesprek voert, oftewel een sensitieve basishouding bezitten. Daar is niet direct een blauwdruk voor en het is ook niet iets wat studenten snel aanleren. Veel oefenen in een veilige setting is hierbij belangrijk. Seksualiteit, intimiteit en relaties zijn thema's die heel vaak spelen bij cliënten, het is van belang dat (toekomstige) professionals zich hiervan bewust zijn en begrijpen hoe zij vanuit hun professie bij kunnen dragen aan de seksuele gezondheid van mensen.

4. Hoe beoordelen de docenten van de opleidingen het huidige onderwijsmateriaal?

Pedagogiek

De docenten van de opleiding Pedagogiek zijn van mening dat het huidige aanbod van onderwijs rondom het thema seksualiteit van grote waarde is en dat het ook door studenten goed wordt ontvangen. Wel geven ze aan dat het nog niet compleet is en zien ze ruimte voor uitbreiding. Specifiek op het gebied van vaardigheden zien de docenten nog ruimte voor verbetering.

Studenten moeten een boek aanschaffen en dat lezen, maar ik weet uit mijn ervaring dat lezen niet altijd beklijft. Ik mis het interactieve, dat ze er echt mee aan de slag gaan. Dat ze begrijpen hoe het voelt. De lessen van 1,5 uur zijn best wel kort. Je moet dan heel erg keuzes maken. Dat is docentafhankelijk.

Docenten geven aan dat studenten de vakken over seksualiteit meestal als leuk en interessant ervaren. Wat de docenten daarbij wel opvalt is dat seksuele vorming voor studenten vaak een spannend onderwerp is. En dat het bevragen van elkaar door studenten en het bespreken van bepaalde thema's als persoonlijke voorkeuren, grenzen of ervaringen in veel gevallen taboe zijn. Wat volgens docenten het belang van het bespreekbaar maken en normaliseren van het thema aantoont. "Studenten hebben ook weleens gezegd, ik ga hier niet mee werken. Daar schrok ik wel van. Maar meestal valt het kwartje eigenlijk wel dat seksualiteit er altijd is en dat ze er sowieso dingen van gaan tegenkomen."

Het is volgens een van de docenten op dit moment nog wel makkelijk voor studenten om zich af te sluiten van de inhoud van de bijeenkomsten, waardoor het soms moeilijk in te schatten is in

hoeverre het thema bij iedereen binnenkomt: “als je niets wilt zeggen in de les, hoef je ook niets te zeggen. Ik kan je uitnodigen, maar je kan je wel verstoppen.”

Docenten geven aan dat de docent een belangrijke rol speelt bij het creëren van veiligheid en openheid rondom het thema. Dat maakt dat het succes van de bijeenkomsten voor het grootste deel van de docent afhankelijk is. “Studenten vinden de vakken ‘Omgaan met Seksualiteit’ en ‘Seksueel geweld’ heel interessant, ze vinden spannende onderwerpen leuk om te bespreken en specifiek over onderwerpen waarbij het mis gaat ontstaat bij veel studenten een bepaalde strijdlust.” Veiligheid is niet alleen van belang voor openheid maar het bespreekbaar maken van thema’s rond seksualiteit kan in sommige gevallen bij studenten herbelevingen of bewustwording van eigen traumatische ervaringen uit het verleden triggeren. Docenten moeten dit veilig kunnen opvangen en in staat zijn nazorg te bieden. Docentdeskundigheid komt aan de orde in hoofdstuk 6.

De mate waarin docenten zich er prettig bij voelen om de vakken over seksualiteit te geven verschilt. Volgens de docenten voelen niet alle docenten zich daar gemakkelijk bij en vinden vooral docenten met ervaring met het werken met dit soort thema’s in de praktijk het leuk om te doen. Het persoonsgerichte karakter van de opleiding helpt daarbij mee. Veel trainingen vinden plaats in een kring zonder tafels, waarbij veel wordt stilgestaan bij hoe studenten erbij zitten en wat de inhoud met ze doet. Dat maakt de bijeenkomsten en het contact met docenten laagdrempelig en gelijkwaardig, dit helpt bij het bespreken van gevoelige onderwerpen.

Social Work

Voor zover de gesproken docenten het kunnen inschatten vinden studenten de lessen uit het oude onderwijs of de themawEEK in het huidige curriculum heel waardevol.

In de presentaties aan het einde van de themaweek geven veel studenten aan dat ze er nooit bij stilgestaan hebben dat dit thema bij de hulpverlening hoort. Dat ze het inzicht opdoen dat het allemaal met lichamelijkheid te maken heeft. En dat het bij elke specialisatie een rol speelt.

De training in het vorige curriculum kan ik beter beoordelen. Studenten vonden dat aan de ene kant een beetje eng. De drempel probeerden we zo laag mogelijk te houden, maar het mocht ook af en toe wel schuren, je moet dat ongemak toch ook herkennen. En aan de andere kant vonden ze het ook heel waardevol, zagen ze het belang ervan in en waren ze blij met de tools die ze kregen aangereikt.

Docenten benoemen dat studenten heel erg verschillen in hun instapniveau, maar ook in hoe ze onderwerpen professioneel oppakken. Sommige studenten vinden het praten over hun eigen seksuele vorming heel makkelijk, andere studenten zijn zelf amper voorgelicht. Terwijl er veel wordt verwacht van de sociaal werker in de praktijk.

Sommige studenten moeten leren het thema te bespreken, anderen moeten leren het professioneel te leren bespreken. Dat verschilt heel erg per student. Uiteindelijk gaat het over doe je het goede voor je cliënt of deelnemer?

Docenten zien in de opleiding dat het bespreken van thema's rond seksualiteit soms lastig is doordat studenten uiteenlopende

waardenkaders meebrengen op het gebied van seksualiteit. "Er zijn ook studenten totaal geblokkeerd tijdens de training seksualiteit [in het oude curriculum SW]. Dan geven ze aan dat het een heel moeilijk onderwerp voor ze is en dat ze het er niet over mogen hebben vanuit huis." Zo wordt er door ouders van studenten soms verwacht dat er aan onthouding wordt gedaan tot aan het huwelijk. Ook worden voorbeelden gegeven van studenten die worstelen met LGBTQI+ emancipatie of juist worstelen met cliënten die negatief oordelen over homoseksualiteit.

Op het moment dat studenten veel moeite hebben met het onderwerp of zich ongemakkelijk voelen, dan zullen ze de neiging hebben het uit de weg te gaan. Terwijl wij verwachten dat ze dat gesprek wél aangaan, dat ze signaleren, dat ze ingrijpen als het nodig is, dat ze voorlichting geven.

In de hulpverlening geldt dat de hulpvraag van de cliënt centraal wordt gesteld en de professional zich dienend opstelt. Dat is een plek waar het schuurt. Een extremer voorbeeld is het wel of niet kunnen ondersteunen van cliënten die aangeven pedoseksuele gedachten te hebben. Studenten reageren hier dan sterk negatief op, terwijl vanuit wetenschap en praktijk duidelijk is dat het gesprek voeren met cliënten met deze gedachten de voorkeur verdient ten opzichte van hen afwijzen.

Sportkunde

Volgens een van de docenten van Sportkunde vinden studenten het lastig om thema's rond seksualiteit bespreekbaar te maken, maar is er wel veel behoefte aan. Beide docenten geven aan dat veel (voornamelijk) mannelijke studenten zichtbaar en openlijk bezig zijn met hun lichaam en hun eigen seksuele vorming, alleen wordt hierbij geen verbinding naar het beroep gemaakt. "Ik zie wel

dat studenten met bijna niets anders bezig zijn dan met seksualiteit.” Daarbij noemt een docent dat studenten hem wel altijd weten te vinden om in gesprek te gaan over thema's rondom seksualiteit, zoals relaties, dates of persoonlijke ervaringen. Dit komt voort uit wederzijds vertrouwen, aldus de docent. Het thema komt verder niet in het curriculum aan bod.

Beoordeling van lesmateriaal seksuele vorming

Bij Pedagogiek en Social Work ervaren studenten het huidige (en oude) aanbod op het gebied van seksualiteit als interessant en waardevol. Naast het enthousiasme merken de docenten van beide opleidingen regelmatig ongemak bij studenten op, en geven studenten aan het spannend of lastig te vinden om over het thema in gesprek te gaan. Docenten zien dat het elkaar bevragen op en het bespreken van thema's als persoonlijke voorkeuren, grenzen of ervaringen op het gebied van seksualiteit in veel gevallen moeilijk is voor studenten. Daarbij noemen ze dat studenten aangeven seksualiteit vaak als een taboeonderwerp te ervaren. Aandacht geven aan het thema kan lastig zijn door schuringen vanuit een verschil in waardenkaders of ervaring. Studenten hebben verschillende ideeën over seksualiteit meegekregen vanuit huis en starten daarnaast de opleiding vanuit een grote diversiteit aan niveaus omtrent kennis, ervaring en bewustwording rondom het thema.

Docenten van Pedagogiek en Social Work zijn tevreden met het huidige aanbod in het curriculum, maar zien nog mogelijkheden voor uitbreiding en versterking. De mate waarop het thema aan bod komt bij Pedagogiek en Social Work is op dit moment volgens docenten nog te veel afhankelijk van de persoonlijke competenties, werkervaring en affiniteit met het thema van de docent.

Bij de opleiding Sportkunde wordt de bespreekbaarheid van het thema seksualiteit als lastig ervaren. Het thema leeft wel onder

studenten, maar wordt niet verbonden aan de beroepspraktijk en de professie sportkundige.

5. Waar zien docenten mogelijkheden tot verbetering van curricula?

Pedagogiek

Ondanks dat de docenten van de opleiding Pedagogiek van Hogeschool Inholland redelijk positief zijn over het huidige aanbod, zien zij nog verschillende mogelijkheden tot verbetering en uitbreiding. Hieronder worden een aantal suggesties aangedragen.

Op dit moment wordt er volgens de docenten bij de opleiding Pedagogiek Inholland aandacht besteed aan de bewustwording rondom je eigen seksuele vorming, de eigen normen en waarden en seksuele opvoeding. Vervolgens wordt er de overstap gemaakt naar wat te doen bij een ongezonde seksuele ontwikkeling.

Tussen 'bewust van jezelf' en 'waar gaat het mis' zit nog veel, zoals oefenen met gesprekken en ervaringsdeskundigheid inbrengen. Laat iemand vertellen over het belang van preventieve hulpverlening en hoe dat moet.

Docenten geven aan graag meer aandacht te willen besteden aan hoe je als pedagoog daadwerkelijk het gesprek over seksualiteit aan moet gaan en hoe je een gezonde seksuele vorming bij kinderen en jongeren kan stimuleren. "Ze weten niet wat ze moeten zeggen tegen een slachtoffer of pleger." Om het gesprek te leren voeren kan gedacht worden aan het werken met praktische tools tijdens de bijeenkomsten om het gesprek over seksualiteit te voeren, zoals het Vlaggensysteem of Girls' Talk. "Er zou meer aandacht moeten zijn voor rollenspellen. Gewoon doen, ervaren. Ervaringsgesprekken. Omgaan met actrices. Non-verbale

houding, de blinde vlekken.” Daarnaast benoemen de docenten dat er meer aandacht zou kunnen worden besteed aan het normaliseren van taalgebruik rondom seksualiteit en hoe hier op een sensitieve en ondersteunende manier bewust mee om te gaan.

Docenten geven aan dat meer aandacht zou moeten worden besteed aan preventieve seksuele vorming, waarmee onder andere wordt gerefereerd aan het normaliseren en bespreekbaar maken van vragen rond seksualiteit en dat ondersteuning bij de gezonde seksuele ontwikkeling op dit moment nog niet aan bod komt. “Meer preventief, het is meer dan penetratie en doe er een condoom om, dan is het goed.”

Een docent die recentelijk uit de praktijk komt geeft aan dat de online leefwereld op dit moment nog een groot gemis is in het curriculum. Specifiek met betrekking tot sexting en cyber bullying.

Wat ik mis is de aandacht voor online seksualiteit. We lopen echt achter op het gebied van online. We hebben eigenlijk geen idee meer van de leefwereld van jongeren. Mediabewustzijn mis ik echt. Net als hoe zorg je dat sexting leuk blijft?

De aandacht voor diversiteit schiet tekort, geven de docenten aan. Opvattingen over gender, seksualiteit en relaties zijn sterk cultureel bepaald en docenten willen dat studenten zich bewust zijn van die verschillen en hoe hierover in gesprek te gaan. De vakken over seksualiteit worden op dit moment door docenten omschreven als heteronormatief en vooral vormgegeven vanuit een westers perspectief. Docenten zijn bang dat het hierdoor niet voor al hun studenten even toegankelijk en aansluitend is en dat het daarnaast de cultuur of diversiteits sensitiviteit van de studenten niet voldoende stimuleert.

Het is allemaal heel heteronormatief. En dan vraag ik, maar wie bepaalt dat eigenlijk? Waarom heb je die opvattingen? Dan zie je dat studenten loskomen. En dat ze kritisch nadenken over hun eigen gedrag en opvattingen.

Het thema seksualiteit kan volgens de docenten meer geïntegreerd worden in verschillende vakken door verbindingen in het curriculum te versterken en bijvoorbeeld als vanzelfsprekend bij verschillende vakken casussen of actualiteiten rondom dit thema in de klas te bespreken en vervolgens vanuit verschillende perspectieven te bekijken en behandelen. "Onderwerpen worden soms ook heel gescheiden gegeven. Je wilt eigenlijk zaken bij elkaar. Waarom hebben we op huiselijk geweld 1 vak en 1 terugkomdag, het komt heel vaak terug in je carrière."

Een docent geeft aan graag meer te willen samenwerken met het werkveld op het gebied van seksuele vorming. Studenten zouden volgens haar bijvoorbeeld buitencurriculaire uitwisselingen kunnen doen en minoren kunnen volgen. Ook zou het interessant zijn om vaker professionals uit te nodigen om ervaringen te delen over het werk in de praktijk. Hierbij kan opgemerkt worden dat het wenselijk is om zoveel mogelijk innovaties te verbinden aan het huidige curriculum (tijdens vakken of stages), zodat het aanbod alle studenten bereikt. Daarnaast wordt er dus gesproken over de wens om als specialisatiemogelijkheid specifieke onderdelen aan te bieden.

Wat ik tof zou vinden is als we samenwerking zoeken met het jongerenwerk: dat een jongerenwerker eens vertelt hoe die in aanraking komt met seksualiteit. Je kiest niet voor seks, seks kiest jou. Dat geldt ook voor hen. Het is een thema wat

op hun pad komt, niet per se waar ze
expertise op hebben.

Social Work

De docenten herkennen dat leren bijdragen aan seksuele vorming tijd vergt. Er moet door de jaren heen herhaaldelijk aandacht voor het onderwerp zijn, beginnend bij de seksuele socialisatie van de student zelf en bewegend naar de rol van de professional, waarin je normen en waarden leert herkennen, leert aansluiten bij cliënten, oefent met diverse casuïstiek en daar in de praktijk kritisch op reflecteert tijdens supervisie of stagebegeleiding. Er moet om die reden meer worden geoefend aldus de docenten: met praktijksituaties, met ervaringsdeskundigen en door veelvuldig casuïstiek over dit thema in te brengen door de jaren heen.

Sportkunde

De gesproken docenten van de opleiding Sportkunde denken verschillend over of en waar in het curriculum aandacht zou moeten zijn voor seksuele vorming. Zo noemt de ene docent dat op dit moment vooral de maatschappelijke ontwikkelingen aandacht krijgen in de opleiding en dat studenten heel open zijn en zaken vrijuit bespreken.

De studenten kiezen bewust voor deze
opleiding en zijn open en toegankelijk. Ze
zitten drie jaar aan elkaar om dingen te
leren. Net als bij fysiotherapie, anders kan
je het vak niet leren. Het valt mij op dat
studenten heel open minded zijn, weinig
taboes ervaren, weinig oordelend zijn.

De andere docent geeft aan dat het fysieke contact wat door sportkundigen wordt toegepast intiem en of moeilijk kan zijn: het kan gevoelens opwekken of ervaringen van vroeger triggeren die als seksueel trauma kunnen worden geduid. Vanuit dat perspectief

geeft de docent aan dat thema's als contact maken, lichaamstaal, aanraking, consent, grenzen van jezelf als professional en het herkennen van grenzen van cliënten en de onderlinge afhankelijkheidsrelatie passend zouden zijn om aandacht te geven in het curriculum.

Ik zie voor me dat dit plek krijgt in de praktijklessen. Daar wordt bijvoorbeeld over bewegen lesgegeven en hoe je mensen begeleidt. Met bewegingsmateriaal, functioneel bewegingswettenschappelijke dingen. Ik zou denken dat het daar thuishoort. Maar het mag ook wel wat later in de studie plek krijgen. In het derde jaar gaan ze een half jaar een individuele cliënt begeleiden, waarbij ook motiverende gespreksvoering zit en psychologie. Daar zou een module of een workshop hierover op z'n minst moeten.

Wat niet ter sprake is gekomen in de interviews met de docenten is de relatie die de professional aangaat met bijvoorbeeld groepen jongeren en de processen die zich in deze groepen afspelen. Bijvoorbeeld als jongeren intiem of verliefd gedrag vertonen bij een activiteit die door de sportkundige wordt begeleid. In negatieve zin zijn er ook voorbeelden waarbij jongeren elkaar pesten of lastigvallen met seksuele opmerkingen en gedrag, het schelden met "homo" op het sportveld, of een teamgenoot ongewenst aanraken. Het is daarmee naast individuele begeleiding mogelijk interessant om ook aandacht te besteden aan hoe op een inclusieve wijze met oog voor seksualiteit, intimiteit en relaties groepsbegeleiding te geven aan jongeren.

Het model van positieve gezondheid van Huber (zie bijvoorbeeld Huber & Jung, 2015) wordt specifiek aangehaald door een docent. In het model krijgt mentale gezondheid (gedachten en gevoelens)

ook een plek. Een van de docenten geeft aan dat bij het introduceren van het model seksualiteit ook zou kunnen worden genoemd, in de vorm van een discussie of persoonlijke opdracht. Zo moeten studenten hun eigen gezondheid analyseren aan de hand van het model.

Mogelijkheden tot versterking van curricula

Op dit moment zijn bij de opleiding Pedagogiek en Social Work bewustwording van eigen seksuele vorming en waardekeuzes en het curatief handelen onderdeel van de curricula. Docenten zouden naast deze thema's graag meer aandacht besteden aan het trainen van gespreksvaardigheden met behulp van casuïstiek en ervaringsdeskundigen en tevens meer aandacht besteden aan preventie vanuit de gezonde seksuele ontwikkeling. Ook is de wens gedeeld het thema op verschillende plekken door alle jaren heen terug te laten komen. Bijvoorbeeld in het gebruik van casussen of door het thema aan actualiteiten te koppelen bij verschillende vakken gedurende verschillende jaren. De docenten Pedagogiek voegen daar aan toe meer aandacht te willen voor het normaliseren van taalgebruik rondom seksualiteit, meer aandacht voor online seksualiteit (denk aan sexting en porno en de negatieve kanten zoals grooming) en expliciet te willen werken aan het ontwikkelen van een diversiteitssensitieve houding bij het bespreken van seksualiteit, intimiteit en relaties.

De docenten van de opleiding Sportkunde hebben verschillende opvattingen over uitbreiding van het curriculum omtrent het thema seksualiteit. Aan de ene kant worden contact maken, lichaamstaal lezen, het bespreekbaar maken van aanraking, consent, grenzen van jezelf als professional en het herkennen van grenzen van cliënten en de onderlinge afhankelijkheidsrelatie genoemd als onderwerpen die goed in het curriculum zouden passen, echter wordt er niet gesproken van een noodzaak om het curriculum uit te breiden.

6. Wat vergt het van docenten om studenten op te leiden in het werken aan seksuele vorming?

Wat ik wil dat studenten leren, kunnen
veel van onze docenten studenten op dit
moment niet aanleren.

Pedagogiek en Social Work

Alle docenten van de opleiding Pedagogiek en Social Work geven aan dat de kennis en vaardigheden van docenten een essentiële rol spelen bij het succesvol aanleren van het kunnen bijdragen aan de seksuele vorming van cliënten als welzijnsprofessional. Als je als docent de studenten wilt aanleren om een sensitieve basishouding aan te nemen is het volgens de docenten van belang om zelf vanuit dezelfde basishouding het contact met de studenten aan te gaan. Het zijn van een rolmodel staat daarin centraal.

Om het thema seksualiteit te behandelen met studenten, is het van belang dat docenten goed in staat zijn om veiligheid te creëren in de groep. Veiligheid ligt volgens de docenten ten grondslag aan een klimaat waarin studenten zich kunnen openstellen en ontwikkelen. Om die veiligheid te creëren is het van belang dat de docent, als rolmodel, in staat is om zelf vanuit de gewenste sensitieve basishouding in het contact met de student te treden. Dat betekent dat de docent onder andere in staat moet zijn zich kwetsbaar op te stellen, zelfkennis heeft en zich bewust is van het eigen referentiekader en daarnaast weet aan te sluiten en in gesprek te gaan met iemand die vanuit een ander perspectief naar het thema kijkt.

Ik vertel zelf over ervaringen van over-
dracht en tegenoverdracht en mijn eigen
seksuele vorming. Ik ben dan gepast
open. Ik stel me daarmee kwetsbaar op. Ik
vind eigenlijk dat alle docenten dit

zouden moeten kunnen. Je bent een
voorbeeld en je moet het normaliseren.
Seks is net zo normaal als eten.

Pedagogiek Inholland is een opleiding met veel vrouwelijke studenten en, op een paar uitzonderingen na, vooral vrouwelijke heteroseksuele docenten. Het is belangrijk voor docenten om bewust te zijn van hun eigen waardenkader en hoe dit kan verschillen met dat van hun studenten en daarnaast bewust te zijn van welke perspectieven tijdens lessen en in het curriculum wel of niet worden vertegenwoordigd. Volgens de docenten zou het helpend zijn om hierover met docenten onderling, met ervaringsdeskundigen en/of met partners uit het werkveld in gesprek te blijven.

Dus dan zou je echt met docenten
moeten praten over 'Hey wat is jouw
denkkader eigenlijk?'. Of misschien moet
je het curriculum gewoon scherpstellen
en verandert dat ook het denken van
docenten. Het gaat over wat voor
voorbeelden kies je, wat voor casussen
kiezen ze om over onderwerpen aan de
slag te gaan?

Het is hierbij ook van belang dat er een eenduidige visie bestaat vanuit de opleiding en mogelijk de hogeschool op inclusiviteit en seksualiteit dat vastgelegd is in beleid. Medewerkers voelen zich gesteund door eenduidig beleid (Heemelaar, 2019).

Een docent geeft aan dat alle docenten in staat zouden moeten zijn om met het thema seksualiteit aan de slag te gaan tijdens de lessen. Docenten met specialisme op het gebied van seksualiteit zouden dan de vakken die daar specifiek op gericht zijn blijven geven, maar het moet bij iedere docent een bekend thema zijn. "De mensen die de vakken geven, hebben in de praktijk ook met

dit soort onderwerpen gewerkt.” Dat betekent dat het thema, naast de vaste onderdelen in het curriculum, opleidingbreed moet worden herkend als altijd aanwezig en geïntegreerd in het curriculum naar voren moet komen. De docent in kwestie stelt daarom voor om de professionaliteit van alle docenten te vergroten en het thema onderling bespreekbaar te maken, om het vervolgens goed aan te kunnen leren aan studenten.

Het gebeurt weleens dat er lacherig
wordt gedaan en je kan als docent iets
zeggen wat totaal fout valt. Dus je moet
begrijpen wat wel kan en wat niet kan.
Weet wie je tegenover je hebt in je klas en
weet de juiste toon te treffen. Probeer
de sfeer open te krijgen en weet wat je
moet doen om de openheid te
herstellen. Hoe meer ervaring docenten
hebben, hoe beter ze dit kunnen.

Sportkunde

De docenten van de opleiding Sportkunde geven aan dat een vertrouwensrelatie van groot belang is bij het bespreekbaar maken van het thema seksualiteit met studenten. “Ik word vaak in vertrouwen genomen door jongens. Je ziet dat ze soms in persoonlijkheidsconflicten zitten tussen wat ze van thuis uit moeten en wat de maatschappij ook biedt.”

Deze vertrouwensrelatie wordt door de docent niet gekoppeld aan de beroepstaak van de docent of sportkundig professional. Daarnaast wordt aangegeven dat de mate waarin thema's rond seksualiteit op dit moment bespreekbaar worden gemaakt binnen de opleiding volledig docentafhankelijk zijn. Een eerste stap zou zijn dat docenten bewust worden van de aanwezigheid van het thema binnen hun beroepspraktijk.

Hoe dragen docenten bij aan seksuele vorming

Docenten van de opleiding Pedagogiek en Social Work zijn het erover eens dat de kennis en vaardigheden van docenten een essentiële rol spelen bij het succesvol aanleren van het kunnen bijdragen aan de seksuele vorming van cliënten. Er wordt hierbij gesproken van een parallel proces waarbij de docent als rolmodel fungeert en de sensitieve basishouding inzet in het contact met de groep, zodat studenten zien hoe het moet. Docenten moeten daarbij zelfkennis bezitten over hun eigen referentiekader en waardenkader. Ook wordt de vaardigheid om kwetsbaarheid te tonen genoemd, evenals het kunnen aangaan van een gelijkwaardige relatie met studenten (zowel op individueel als groepsniveau). Om het bewustzijn teambreed te vergroten, raden docenten aan om met elkaar te professionaliseren in het herkennen en bespreekbaar maken van thema's rond seksualiteit. Bij Sportkunde wordt een vertrouwensrelatie omschreven als kernpunt van het bespreekbaar kunnen maken van thema's rond seksualiteit. Een volgende stap voor docenten zou het thema seksualiteit verbinden aan de beroepspraktijk van de sportkundige kunnen zijn. Ook kan er gedacht worden aan de vertrouwensrelatie bewust in te gaan zetten in hun werk als docent om op te leiden in het werken aan seksuele vorming.

7. Kansen voor interdisciplinair samenwerken

In de interviews met de docenten van de opleidingen is de vraag voorgelegd in hoeverre ze mogelijkheden zien om op het thema seksuele vorming samen te werken en interdisciplinair onderwijs te ontwikkelen binnen het domein. Daarbij is ook aandacht voor welke randvoorwaarden hierbij van belang zijn.

Samenwerkingen tussen studenten en docenten van Sportkunde, Social Work en Pedagogiek zijn van grote waarde, aldus alle docenten. Zo noemt een docent bijvoorbeeld dat Sportkunde en de sociale opleidingen elkaar zouden kunnen versterken door fysieke en mentale elementen uit de beroepspraktijk met elkaar te verbinden. Zo zouden ze elkaar kunnen aanvullen om vanuit

verschillende perspectieven contact te maken en te signaleren. Dit zou kunnen door tijdens bepaalde vakken in het curriculum uitwisselingen tussen studenten en docenten mogelijk te maken, of door bijvoorbeeld een gezamenlijke minor aan te bieden. Tot slot wordt door de docenten genoemd dat het zinvol zou kunnen zijn om bij de verschillende opleidingen een of twee aandachtsfunctionarissen aan te wijzen, die vanuit die rol onderlinge samenwerkingen kunnen stimuleren en aanjagen.

Ik zou het heel mooi vinden als studenten van de ene opleiding een minor bij de andere zouden kunnen volgen. Gastlessen zou ik ook nuttig vinden, over gespreksvoering bijvoorbeeld of verwijzen als je herkent dat een kind blokkeert.

De docenten Pedagogiek en Social Work geven aan dat ze het ontplooiën van laagdrempelige activiteiten met Sportkunde een echte toevoeging zouden vinden. Hierdoor is het mogelijk luchtig een vertrouwensband leren op te bouwen. In de hulpverlening gaat het heel erg over praten. Juist het contact maken op een andere manier wordt gezien als meerwaarde. Ook lichamelijkheid en de koppeling met psychisch motorische therapie komt ter sprake. Het leren zien wat bepaalde situaties met het lichaam en lichaamsbeleving doen, zijn onderdelen waar docenten van aangeven dat er interdisciplinair op zou kunnen worden samengewerkt. Beide opleidingen leiden toe naar de SKJ-registratie (in het geval Social Work-studenten kiezen voor het uitstroomprofiel Jeugd), wat maakt dat samenwerkingen tussen Pedagogiek en Social Work heel logisch zijn voor de docenten.

[Sportkundigen] hebben op een bepaalde manier ook meer toegang dan pedagogen. Op LinkedIn zie je veel bokstrainers die pedagoog worden,

omdat ze die kennis nodig hebben.
Andersom zie je ook dat organisaties
cliënten naar boksscholen sturen en dat
dat dan het meeste hielp. Hun sporten
helpt jou als hulpverlener om verder te
komen met de cliënt.

De docenten Social Work zien zowel mogelijkheden om interdisciplinair onderwijs aan te bieden op het gebied van voorlichting als aan de begeleidingskant van de meer zorggerichte vakken. Daarbij noemen ze dat hier ook aansluiting zou kunnen worden gezocht met de opleiding Verpleegkunde. Alle opleidingen zouden dan bewustwording van het thema en het belang ervan in het eigen vak kunnen samenbrengen. Vervolgens kan dan de koppeling worden gemaakt met de andere gebieden. Hiermee zou bijgedragen worden aan het generalistisch perspectief waarbij naar de mens als geheel wordt gekeken. Daar zou het gezondheidsmodel van Huber een onderlegger voor kunnen zijn.

In de begeleiding van jongeren zien de docenten Social Work ook mogelijkheden, hoewel het thema voor Sportkunde mogelijk wat verder van de opleiding afstaat. Onderwerpen als grensoverschrijdend gedrag in jongerengroepen, discriminatie op het gebied van sekse en seksuele voorkeur en de voorlichting die hierbij noodzakelijk is, worden genoemd. De identiteitsontwikkeling, het opzoeken van grenzen en experimenteren zijn kenmerken van de doelgroep jeugd. De begeleiding in hun ontwikkeling is de onderliggende noemer voor zowel Sportkunde als sociaal werk. Inspelen op thema's als zelfverdediging, zelfvertrouwen bouwen, het fysiek reageren op bepaalde situaties en dat trauma in het lichaam gaat zitten zien docenten Social Work als onderwerpen waar je gezamenlijk op kan inspelen. Deze docenten geven daarbij aan dat ze intimiteit nodig hebben in hun professie, en dat er daarom ook aandacht moet worden besteed aan gewenst en ongewenst fysiek gedrag.

Het onderscheid tussen gewenst en ongewenst fysiek gedragen horen studenten echt te leren. We hebben ook de training omgaan met weerstand en agressie. Hier leren ze over agressie en intimiteit. Zo'n training leert studenten kijken naar hun persoonlijke ruimte en grenzen.

Sportkunde

Bij Sportkunde geven de docenten aan zeker interesse te hebben in samenwerken. Een docent lijkt het waardevol om thema's als seksualiteit domeinbreed aan te bieden in workshopvorm, zodat studenten van verschillende opleidingen samen in gesprek kunnen gaan over deze thema's: "bij het onderdeel verstandhouding, hoe ga je om met cliënten/klanten/mensen, daar past het heel erg." Het voordeel van interdisciplinair deelnemen aan workshops brengt ook de mogelijkheid met zich mee dat studenten met en van elkaar leren, alleen al doordat de opleidingen een grote diversiteit aan studenten bemensen.

Randvoorwaarden - wat is er nodig om samenwerking tot stand te brengen

Tot slot is er met de docenten gesproken over de randvoorwaarden om interdisciplinair samen te werken. Docenten noemen daarin de terugkerende elementen: tijd, ondersteuning en toestemming van het management, maar ook dat curricula voldoende ruimte moeten laten voor keuzeprogramma's. Wanneer opleidingen geen opties bieden voor het volgen van minoren of keuzevakken van andere opleidingen blijft het moeilijk voor studenten (extra) tijd te investeren.

Ik merk wel dat het ingewikkeld is, we zitten met verschillende lesprogramma's, je moet allemaal ruimte zoeken, we vinden alles belangrijk. De ervaring leert

wel dat er echt meerwaarde wordt
ervaren op het moment dat het lukt om
het interdisciplinair op te pakken.

Interdisciplinair samenwerken

De docenten van alle opleidingen zien meerwaarde in het thema seksualiteit interdisciplinair aanbieden. Daarbij spreken ze van de kans om verschillende studenten en verschillende disciplines van elkaars perspectief te laten leren. Alle drie de opleidingen maken contact met cliënten en doelgroepen en hebben om die reden te maken met mensen waarbij seksualiteit (bijna) altijd op een bepaalde manier speelt. Juist de combinatie van cognitieve vormen en lichamelijke vormen van bijdragen aan welzijn zien ze als een kans om interdisciplinair onderwijs op te ontwikkelen.

Conclusie

Aandacht voor thema's seksuele vorming in curricula

Seksualiteit, intimiteit en relaties zijn thema's die bij de opleidingen Pedagogiek en Social Work door de jaren heen in het curriculum aandacht krijgen. Bij beide opleidingen is er sprake van opbouw, waarbij er gestart wordt met aandacht voor de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren en de eigen seksuele socialisatie, om vervolgens over te gaan naar problematische vormen van seksualiteit, zoals seksueel geweld. De opleiding Sportkunde besteedt geen expliciete aandacht aan seksuele vorming. Er is wel incidenteel aandacht voor sociale en maatschappelijke processen in relatie tot het thema, zoals bijvoorbeeld #metoo of misbruikschandalen binnen de sportwereld, daarnaast merken de docenten op dat seksualiteit een rol speelt in de leefwereld van studenten zelf, gekoppeld aan de levensfase waarin ze zich bevinden.

Samenhang seksuele vorming met beroepsgroepen

In het beroepsprofiel van de sportkundige wordt het thema seksualiteit niet genoemd. Wel zou het thema gekoppeld kunnen worden aan het preventieve gezondheidsmodel van Huber dat gehanteerd wordt binnen de opleiding. Ook binnen dit model is geen expliciete aandacht voor seksualiteit, maar worden wel aspecten genoemd van een fysiek en mentaal gezond leven in verbinding met jezelf en anderen, waar seksualiteit een onderdeel van is. De aandacht voor het thema seksualiteit bij het beroepsprofiel van Sportkunde staat in groot contrast met de aandacht voor het thema in het beroepsprofiel voor sociaal werk, waartoe ook Pedagogiek behoort. Hier wordt kennis hebben van de seksuele ontwikkeling (en afwijkingen hiervan) geëist van sociaal werkers (werkend in het jeugddomein) en pedagogen. Aanvullend moeten zij zich houden aan richtlijnen, protocollen en het *Kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg*. Het is onduidelijk waarom er binnen Sportkunde en het beroepsprofiel geen expliciete aandacht is voor het thema. Te

meer omdat seksuele vorming in relatie tot sport in het maatschappelijk debat wel aandacht krijgt, en de uitoefening van de professie van buurtsportwerkers grote gelijkenissen vertoont met die van jongerenwerkers.

Vanuit het beroepsprofiel van sociaal werk wordt gesteld dat bijdragen aan seksuele vorming van kinderen en jongeren (soms via de ouders) een samenhang vereist van kennis, vaardigheden en houdingsaspecten. De docenten benoemen dat sociaal werkers en pedagogen in staat moeten zijn om een sensitieve basishouding aan te nemen, wat inhoudt dat welzijnsprofessionals openheid en veiligheid moeten creëren om het thema aan te kunnen (laten) snijden in contact met de cliënt of cliëntengroepen. Professionals moeten vanuit kennis en vaardigheid kunnen signaleren wanneer en hoe het thema een rol speelt voor hun client en vervolgens in staat zijn om het bespreekbaar te maken.

Het thema seksualiteit is voor veel mensen gevoelig (moeilijk bespreekbaar en of taboe) en cliënten kunnen ernstige negatieve seksuele ervaringen hebben meegemaakt, met soms trauma's tot gevolg. Daarom is het, volgens de docenten, voor welzijnsprofessionals belangrijk hier rekening mee te houden en bewust te zijn van de machtspositie van de professional in het contact met de cliënt, waarbij de verantwoordelijk voor het creëren van veiligheid en mogelijkheid tot gesprek altijd bij de professional ligt. Daarnaast benoemen de docenten dat de welzijnsprofessional zijn/haar/diens eigen instrument is. Zij moeten daarom zichzelf en hun relatie (hun referentiekader, onzekerheden, ongemakkelijkheid of triggers) tot het thema seksuele vorming kennen en weten wat het betekent om professioneel te handelen om bij te kunnen dragen aan seksuele gezondheid van cliënten.

Behoeften aan doorontwikkeling

Het lesaanbod bij Pedagogiek en Social Work sluit gedeeltelijk aan bij de genoemde te verwerven kennis, vaardigheden en houdingsaspecten. Zo is er wel aandacht voor de gezonde

seksuele ontwikkeling, maar is er niet of nauwelijks ruimte voor het oefenen van gespreksvoering. De docenten zien dat studenten positief zijn over het lesaanbod, maar dat er grote variëteit bestaat tussen wat studenten al kennen en kunnen. Ook benoemen ze dat het thema door veel studenten als taboeonderwerp wordt ervaren als ze zich hier zelf toe moeten verhouden. Dit heeft onder andere te maken met de verschillende waardenkaders waarmee studenten zijn opgevoed. De docenten van de opleiding Sportkunde geven aan dat seksualiteit weinig besproken wordt. Hoewel studenten zelf sterk met het onderwerp bezig lijken te zijn, wordt er geen verbinding gemaakt met het thema seksualiteit en de professie van de sportkundige, waardoor het ook geen plek kent binnen de opleiding. De opleiding Sportkunde lijkt de relatie tussen de professie en het thema niet te (h)erkennen.

De docenten van de opleidingen Pedagogiek en Social Work zien kansen in versterking van de curricula om de handelingsbekwaamheid van studenten (en daarmee de toekomstige professionals) te versterken. Ze benoemen met name dat er aandacht moet zijn voor preventie en gespreksvoering. Ze ontwaren een hiaat tussen kennisoverdracht over seksuele ontwikkeling en reflectie op eigen seksuele socialisatie enerzijds en de aandacht voor ondersteuning en begeleiding wanneer cliënten slachtoffer zijn geworden van negatieve seksuele ervaringen anderzijds. Deze ruimte bestaat uit aandacht voor positieve seksualiteit en diversiteit, het bespreekbaar maken van ervaringen, en actief het gesprek aan leren gaan over deze thema's.

De genoemde vakinhoudelijke aanpassingen betreffen aandacht voor de online leefwereld en diversiteit (zowel cultureel, religieus als op het gebied van genderidentiteit en seksuele oriëntatie), casuïstiekbespreking, oefenen met gespreksvoering, rollenspellen en de inzet van ervaringsdeskundigen. Een aantal docenten benoemt dat het thema vraagt om een doorlopende leerlijn, waarbij er in elk studiejaar regelmatig aandacht is voor seksualiteit (bijvoorbeeld door inzet van casuïstiek), omdat het thema op

zoveel verschillende manieren terugkomt in de professies van pedagogen en sociaal werkers. Ook de docenten van de opleiding Sportkunde zien kansen om seksualiteit, intimiteit en relaties aandacht te geven in het curriculum. De docenten benoemen dat er een koppeling te maken valt met het thema seksualiteit en met contact maken met cliënten, het bespreekbaar maken van aanraking en consent en het herkennen en benoemen van zowel de grenzen van cliënten als van professionals. De docenten van de opleiding Sportkunde benoemen niet dat het noodzakelijk is om het thema in het curriculum in te bedden.

Didactische professionalisering

Niet alleen de inhoud van de vakken van opleidingen zijn besproken, ook de kansen voor versterking van de opleidingen door middel van didactische professionalisering kwamen aan bod. Daarbij is het parallelproces door alle docenten van Pedagogiek en Social Work genoemd: de kennis, vaardigheden en houdingsaspecten die toekomstige professionals moeten bezitten, zijn ook vereisten voor docenten die lesgeven over het thema. Hiervoor is het van belang dat zij reflecteren op hun eigen (seksuele) waardenkader en hun seksuele opvoeding en socialisatie. En dat zij in staat zijn om tijdens de lessen een gelijkwaardige relatie aan te gaan met studenten. Hierbij is het noodzakelijk een sensitieve basishouding aan te kunnen nemen en de veiligheid binnen het klaslokaal te kunnen waarborgen. Daarnaast wordt door docenten van alle drie de opleidingen genoemd dat het belangrijk is teambreed aandacht voor het thema te hebben, om op die manier docenten te stimuleren bewust te zijn van eigen kaders, kennis te delen rondom maatschappelijke actualiteiten en uit te wisselen hoe als docent het thema seksualiteit in de lessen bespreekbaar te maken. Dit kan stimuleren dat niet alleen docenten die lesgeven over seksualiteit gebruik gaan maken van casuïstiek, wat volgens de docenten zorgt dat het thema door de curricula heen veel vaker aan bod komt.

Interdisciplinair onderwijs

Tot slot geven de docenten van alle opleidingen aan meerwaarde te zien in het ontwikkelen van interdisciplinair onderwijsaanbod rond het thema seksualiteit, intimiteit en relaties. Ze vinden niet alleen de uitwisseling van perspectieven tussen studenten en beroepsgroepen waardevol, maar zien ook mogelijkheden om meer van elkaar te leren over de verschillende wijzen waarop de opleidingen hun toekomstige professionals voorbereiden op het contact leggen met en het begeleiden van cliënten. Zo zouden pedagogen en sociaal werkers kunnen leren hoe ze sport kunnen inzetten om thema's zoals intimiteit bespreekbaar te maken. En kunnen sportkundigen leren hoe bijvoorbeeld met groepen jongeren te praten over relaties en intimiteit. Het preventieve karakter van seksuele vorming zou bij het interdisciplinaire onderwijs voorop moeten staan.

Aanbevelingen

Seksuele vorming en de Hogeschool

Bijdragen aan seksuele vorming en het bespreekbaar maken van seksualiteit, intimiteit en relaties dient een aantal doelen. In de eerste plaats zijn de studenten van de opleidingen Pedagogiek, Sportkunde en Social Work zelf jong en in ontwikkeling. Zij navigeren tussen hun eigen verlangens, waarden en ideeën van familie en vrienden, morele kaders in de samenleving en bestaande verhalen over seksualiteit, naar seksuele volwassenheid. De opleidingen en breder het domein en de Hogeschool kunnen door bij te dragen aan een open en veilig klimaat, aandacht te genereren voor en het bespreekbaar maken van seksualiteit, deze jongeren ondersteunen in hun navigatieproces. Hiermee dragen ze niet alleen bij aan de kwalificatie voor beroepen/professies, maar tevens aan de socialisatie en subjectificatie of persoonsvorming van hun studenten. Het ondertekenen van het *Let's talk about yes*-manifest van Amnesty International - waarin Hogeschool Inholland belooft haar studenten beter te beschermen tegen ongelijke, onvrijwillige seks en verkrachting en belooft het gesprek

aan te wakkeren onder studenten, zodat zij voortaan eerst vragen om instemming voordat ze seks hebben - is een goed begin. Dit onderzoek bevestigt dat dit gesprek nodig is, en dat seksualiteit op veel meer manieren aandacht moet krijgen binnen de opleidingen. De gesproken docenten geven veel suggesties over hoe de aandacht voor het thema kan worden vergroot en het gesprek kan worden gevoerd. Docenten herkennen dat het thema leeft onder studenten, ze herkennen daarnaast ook dat het een moeilijk bespreekbaar onderwerp is, omgeven door taboe en schaamte. Het gesprek voeren vraagt bovendien van medewerkers en docenten dat zij hun vaardigheden op dit gebied verder ontwikkelen.

In het primair, voortgezet en mbo-onderwijs, de tweedegraadslerarenopleidingen en de pabo's zijn de afgelopen jaren stappen gezet om seksuele vorming en seksuele diversiteit stevig in onderwijsbeleid te verankeren. De nieuwe kerndoelen en eindtermen hebben aandacht voor sociale veiligheid, genderdiversiteit en seksuele weerbaarheid. Ook is er wetgeving die het mbo verplicht aandacht te besteden aan seksuele- en genderdiversiteit (Regeerakkoord, 2017). Het hbo en wo nemen wettelijk gezien een andere positie in. Toch is het zo dat het hbo (deels) dezelfde doelgroep opleidt: jongvolwassenen die zelf nog midden in het proces van hun seksuele vorming zitten. Heemelaar (2019) betoogt in *Seksuele vorming en diversiteit* dat:

scholen, leerlingen, leraren en ouders gebaat zijn bij een heldere visie van de school op seksuele en genderdiversiteit, het opvoedingsklimaat, de leerlijnen over diversiteit en de sociale veiligheid van lhbt-leerlingen en leraren. Zonder een duidelijk kader dat ook actief uitgedragen en nageleefd wordt in de hele school zal de inzet van leraren beperkt blijven tot druppels op de gloeiende plaat.

Deze stelling nemen we ter harte. Het zou mooi zijn als een vergelijkbare ontwikkeling zou plaatsvinden aan onze hbo-

instelling. Een duidelijke visie en een helder kader is essentieel om op een laagdrempelige, effectieve en inclusieve manier richting te geven aan het gesprek over seksuele vorming voor zowel de docenten als studenten van de opleidingen. Met een kader kan het belang van seksuele vorming worden benadrukt en kan de aandacht voor seksuele gezondheid ook echt structureel ingebed worden in het onderwijs, zodat de mate waarin het gesprek over dit thema wordt gevoerd niet afhankelijk blijft van docenten die dit thema een warm hart toedragen. We stellen ons een visie voor die positief, preventief en diversiteits sensitief is.

Seksuele vorming en het management van opleidingen

Het management van opleidingen heeft een belangrijke rol in het bijdragen aan de seksuele gezondheid van studenten en docenten én in het afleveren van professionals die in staat zijn bij te dragen aan de seksuele gezondheid van hun cliënten(groepen). Daarom is het ook voor het management belangrijk om een heldere visie te hebben op de manier waarop seksuele vorming wordt geadresseerd in de opleiding en om het hogeschoolbrede kader te onderschrijven en uit te dragen indien dit wordt ontwikkeld. Deze visie dient naast positief, preventief en diversiteits sensitief ook gekoppeld te zijn aan het beroep waartoe de opleiding opleidt.

Ten tweede is het van belang dat het management van de opleidingen de docenten faciliteert en ondersteunt in professionalisering op het thema. Voorbeelden hiervan zijn het mogelijk maken van intervisiegesprekken en het volgen van trainingen. Ook het scheppen van de randvoorwaarden om het onderwijs te laten ontwikkelen door docenten hoort hierbij.

Ten derde is het aanstellen van een aandachtsfunctionaris aan te bevelen. Bij deze positie hoort het verkennen van de mogelijkheid om een doorlopende leerlijn te creëren, het bewust maken van het docententeam van de samenhang tussen het thema en andere onderwerpen, en het verkennen van mogelijkheden voor een

integrale en structurele inbedding in het onderwijs. De functionaris kan niet alleen intern het onderwijs versterken, maar tevens de link zijn met het werkveld. Hierdoor kan er snel ingespeeld worden op actuele praktijksituaties - zoals de toename van benoemingen van een mannelijke én vrouwelijke vertrouwenspersoon bij sportverenigingen - en kan casuïstiek van werkveldpartners worden ingebracht in het onderwijs. Daarnaast kan de aandachtsfunctionaris samenwerken met functionarissen van andere opleidingen, nieuwe perspectieven uit de wetenschap en beleid inbrengen en/of interdisciplinair onderwijs ontwikkelen.

Seksualiteit voor de klas

Naast het formuleren van een eenduidige visie door de hogeschool en de opleidingen, in samenwerking met het werkveld, is het van belang om de mogelijkheden van verdere professionalisering van docenten op het thema te verkennen. Ook is het aan te bevelen om met het gehele docententeam een gesprek te voeren over dat professionals in de praktijk altijd in aanraking komen met seksualiteit, en hoe zij studenten hier het beste op kunnen voorbereiden.

Om studenten de benodigde kennis, vaardigheden en houdingsaspecten aan te leren is het belangrijk dat alle docenten in ieder geval een sensitieve basishouding ten opzichte van seksuele vorming kunnen aannemen en waar mogelijk dezelfde kennis, vaardigheden en houdingsaspecten bezitten. Als team kun je hier gezamenlijk aandacht voor hebben en zorgen dat er voldoende diversiteitsensitive casuïstiek over het thema wordt gehanteerd in het onderwijs door de jaren heen.

Seksualiteit in de les

Hoewel in de opleidingen Social Work en Pedagogiek al aandacht is voor seksualiteit, noemen docenten een aantal thema's die nog onvoldoende aan bod komen. Het gaat dan over taalgebruik, het bespreekbaar maken van wensen (positieve seksualiteit), aandacht hebben voor de online leefwereld, seksuele en genderdiversiteit,

de inzet van casuïstiek, rollenspellen en ervaringsdeskundigen. De vakinhoud zou uitgebreid kunnen worden met deze onderwerpen.

Docenten zien ook ruimte voor verbetering in de lessen tussen - aan de ene kant het aanleren van wat normale seksuele ontwikkeling is, met daarbij aandacht voor de eigen seksuele vorming en socialisatie van studenten - en aan de andere kant de aandacht voor de risico's van seksualiteit en hoe dan te handelen als professional. Deze ruimte voor verbetering bestaat uit meer aandacht hebben voor het ontwikkelen van de vaardigheid om een gesprek te beginnen met cliënten(groepen) en verschillende manieren aanleren waarop dat gesprek kan worden aangesneden. Tot slot wensen de docenten ook het bewustzijn bij studenten te vergroten van de belangrijke rol die welzijnsprofessionals in de preventieve sfeer kunnen innemen ten behoeve van de seksuele gezondheid van hun cliënten.

Seksualiteit en Sportkunde

De zorgen die er op dit moment in de samenleving zijn over seksueel grensoverschrijdend gedrag, seksueel geweld, seksuele intimidatie en machtsmisbruik laten zien hoe belangrijk het is dat er in alle vakgebieden waarin gewerkt wordt met mensen - en nog meer wanneer er gewerkt wordt met kinderen, jongeren en mensen in kwetsbare posities - expliciete aandacht nodig is voor zowel preventie (de gezonde en positieve seksuele vorming) als de potentiële risico's. Ook de sportwereld is niet vrij van deze problematiek, daarom bevelen we aan om in de opleiding Sportkunde meer aandacht te hebben voor seksuele vorming, te beginnen bij preventie. Goede seksuele voorlichting binnen de opleiding kan toekomstige professionals handvatten bieden om deze preventieve rol goed in te kunnen vullen. Het is van belang om onderwijs over dit thema in goed overleg met het werkveld te ontwikkelen. Sportkunde kan samen met de opleidingen Social Work en Pedagogiek bekijken hoe sportkundigen bij kunnen dragen aan de seksuele vorming van kinderen en jongeren en aan de seksuele gezondheid van volwassen cliënten.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

We bevelen aan om in de praktijk van het buurtsportwerk te onderzoeken hoe sportkundigen seksualiteit tegenkomen in hun werk, welke rolopvattingen zij hebben ten aanzien van de ondersteuning van cliënten op het gebied van seksuele vorming en in hoeverre seksualiteit een thema is dat onderdeel uitmaakt van het vormgeven van een inclusief sportklimaat.

Bestaand onderzoek binnen de hogeschool

We sluiten ons aan bij de aanbevelingen van het onderzoek onder de lhbt+-gemeenschap van Hogeschool Inholland van Thomas Glaudemans en Machteld de Jong (2021). In dit rapport wordt aan de Hogeschool aanbevolen om de lhbt+-gemeenschap te faciliteren om meer zichtbaar te worden binnen de school. En om meer aandacht te hebben voor seksuele oriëntatie, genderidentiteit en -expressie in de klas en tijdens studieloopbaanbegeleiding. Daarnaast stellen zij voor dat opleidingen docenten de mogelijkheid kunnen bieden om zich verder te scholen op het thema.

We hopen dat we met dit rapport het bewustzijn bij de hogeschool en opleidingen vergroten om positieve impact te hebben op de seksuele vorming van onze studenten en de cliënten die ze in hun professionele loopbaan zullen bedienen.

Literatuurlijst

Amnesty International. (2021). *Let's talk about yes op onze onderwijsinstelling - een manifest*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, via <https://www.inholland.nl/nieuws/ook-inholland-ondertekent-amnesty-manifest-letstalkaboutyes1/> op <https://presspage-production-content.s3.amazonaws.com/uploads/1802/amn-21-17-manifest-nl-fase2-a3-witrandje.pdf?10000>

Biesta, G. (2019). *Goed Onderwijs en de cultuur van het meten, ethiek, politiek en democratie*. Boom uitgevers.

Cense, M. (2019). *Navigating a bumpy road: Young people's negotiation of sexual agency in a normative landscape* [Academisch proefschrift ter verkrijging van de graad Doctor]. Vrije Universiteit Amsterdam.

Commissie-Samson. (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig; Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*. Boom Amsterdam.

De Graaf, H., Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren anno 2017*. Rutgers/Soa Aids Nederland: Uitgeverij Eburon.

Faulstich, N., Van Puffelen, M., & Buysse, W. (2020). *Van straatintimidatie tot seksueel misbruik; Het perspectief van meisjes en jonge vrouwen op seksueel grensoverschrijdende situaties*. DSP. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.dsp-groep.nl/projecten/van-straatintimidatie-tot-seksueel-misbruik/#:~:text=Meisjes%20en%20vrouwen%20moeten%20vrij,zijn%20ge%C3%AFntimideerd%2C%20aangerand%20of%20verkracht.>

Glaudemans, T., & De Jong, M. (2021). *LHBTI+ studenten; Jezelf zijn binnen Inholland*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.inholland.nl/onderzoek/publicaties/rapport-lhbt>

Heemelaar, M. (2019). *Seksuele vorming en diversiteit, Inclusieve burgerschapsvorming op school*. Coutinho.

Huber, M., & Jung, H. P. (2015). Persoonsgerichte zorg is gebaat bij kennis van ziekte én van gezondheid; Een nieuwe invulling van gezondheid, gebaseerd op de beleving van de patiënt: 'Positieve gezondheid'. *Bijblijven*, 31, pp. 589-597

Jeugdzorg Nederland. (2013). *Kwaliteitskader voorkomen van seksueel misbruik in de Jeugdzorg*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/contents/documents/kwaliteitskader-rouvoet.pdf>

Landelijke Opleidingsoverleggen domein Sociaal Werk (2017). *Landelijk opleidingsdocument Sociaal Werk*.

Landelijk Opleidingsoverleg Sportkunde (2017). *Landelijk opleidingsprofiel Sportkunde*.

Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (2020). *Richtlijn Seksuele ontwikkeling*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/seksuele-ontwikkeling/>

Rutte, M., Van Haersma Buma, S., Pechtold, A., & Segers, G.-J. (2017). *Vertrouwen in de toekomst; regeerakkoord 2017-2021*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2017/10/10/regeerakkoord-2017-vertrouwen-in-de-toekomst>

Spierts, M., Sprinkhuizen, A., Scholte, M., Hoijtink, M., De Jonge, E., & Van Doorn, L. (Red.) (2019). *De brede basis van het sociaal werk*. Uitgeverij Coutinho.

Van der Voorn, K. (2021, 10 december). Seksuele voorlichting in Nederland is toe aan een flinke upgrade. *VICE*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.vice.com/nl/article/3abdk3/seksuele-voorlichting-in-nederland-is-toe-aan-een-flinke-upgrade>

Van Lunsen, R., & Laan, E. (2020). *Seks, een leven lang leren*. Prometheus.

WHO. (2010). *Social determinants of sexual and reproductive health: Informing future research and programme implementation*. World Health Organization. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.who.int/publications/i?healthtopics=284bc13d-a65e-43ff-a182-06cb2c0dfeaa&publishingoffices=34af8d20-3f21-465d-a4d8-50edfdbae056>